



# МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

пр. Перемоги, 10, м.Київ, 01135, тел. (044) 481-32-21, факс (044) 481-47-96  
E - mail: mon@mon.gov.ua, код ЄДРПОУ 38621185

Департаменти (управління) освіти і  
науки обласних, Київської міської  
державних адміністрацій

Заклади післядипломної  
педагогічної освіти

Щодо методичних рекомендацій  
про викладання навчальних предметів  
у закладах загальної середньої освіти  
у 2020/2021 навчальному році

Міністерство освіти і науки надсилає для практичного використання методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році, підготовлені спільно з ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Просимо довести їх до відома керівників закладів загальної середньої освіти та вчителів.

Додаток: 170 арк.

Заступник Міністра

Світлана ДАНИЛЕНКО



Додаток  
до листа Міністерства освіти  
і науки України  
від 11.08.2020 № 1/9-430

**Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання  
навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти  
у 2020/2021 навчальному році**

Організація освітньої діяльності у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році здійснюватиметься відповідно до законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р - <https://cutt.ly/OyA9z5p>), Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 688) (у 1-3 класах), Державного стандарту початкової загальної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 № 462 (у 4-х класах); Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392.

Виконання вимог зазначених державних стандартів є обов'язковим для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типів і форми власності.

Основним документом, що забезпечує досягнення учнями визначених відповідним Державними стандартами результатів навчання є освітня програма закладу загальної середньої освіти. Освітня програма закладу освіти, який здійснює свою діяльність на різних рівнях освіти, може бути наскрізною (з 1 по 11/12 класи), або для певного рівня освіти. Документ схвалюється педагогічною радою закладу освіти та затверджується його керівником. Основою для розроблення освітньої програми є стандарт освіти відповідного рівня.

З урахуванням поетапного переходу закладів освіти на здійснення діяльності за новим Державним стандартом у 2020/2021 навчальному році освітня програма закладу освіти може розроблятися на основі:

для 1-2 класів – Державного стандарту початкової освіти (2018), типових освітніх програм (наказ МОН від 08.10.2019 № 1272);

для 3 класів – Державного стандарту початкової освіти (2018), типових освітніх програм (наказ МОН від 08.10.2019 № 1273);

для 4 класів – Державного стандарту початкової загальної освіти (2011), типових освітніх програм (наказ МОН від 20.04.2018 № 407).

У 5-11 класах закладів загальної середньої освіти освітній процес здійснюватиметься відповідно до таких типових освітніх програм:

«Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти II ступеня», затверджена наказом МОН від 20.04.2018 № 405;

«Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти III ступеня», затверджена наказом МОН від 20.04.2018 № 408 (у редакції наказу МОН від 28.11.2019 №1493 зі змінами, внесеними наказом МОН від 31.03.2020 № 464).

У навчальному плані освітньої програми закладу освіти конкретизується розподіл годин інваріантного та варіативного складників.

Звертаємо увагу, що під час складання освітніх програм закладів освіти та відповідних навчальних планів заклад освіти має повноваження здійснювати перерозподіл навчальних годин навчального плану в межах 15% від загального обсягу навчального навантаження. При цьому можливою є зміна моделей інтеграції освітніх галузей.

Використання годин варіативного складника навчальних планів може йти на збільшення годин на вивчення окремих предметів інваріантного складника, упровадження курсів за вибором, проведенням індивідуальних консультацій та групових занять. Вибір між упровадженням курсів за вибором і проведенням індивідуальних консультацій та групових занять заклад освіти здійснює з урахуванням індивідуальних навчальних можливостей та пізнавальних інтересів здобувачів освіти і спрямовує на забезпечення умов диференціації та індивідуалізації освітнього процесу. Умовою для їх упровадження має бути запит батьків, наявність груп дітей з певними пізнавальними інтересами, готовність педагогів до проведення курсів за вибором. Найбільш раціональним вважаємо використання годин варіативної складової у старшій школі на посилення вивчення предметів, які винесено для складання ЗНО, оскільки, як і в минулі роки, ЗНО засвідчило, що значна частина випускників не має певних базових знань і вмінь з багатьох предметів.

У разі використання варіативної складової на вивчення курсу за вибором до переліку навчальних програм, який є складником освітньої програми, додається програма цього курсу. Звертаємо увагу, що програма курсу за вибором повинна мати відповідний гриф і входити до переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих МОН для використання у закладах загальної середньої освіти (<https://cutt.ly/oyP5J3V>). При розподілі варіативного складника навчального плану слід враховувати гранично допустиме навантаження.

Акцентуємо увагу на тому, що відповідно до Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у закладах загальної середньої освіти (додаток 2 до наказу Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 06.03.2002 р. за № 229/6517, із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 572 від 09.10.2002 наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту № 921 від 17.08.2012 наказом Міністерства освіти і науки N 401 від 08.04.2016) клас може ділитися на групи під час вивчення української та іноземної мов за умови більше 27 учнів у класі, під час проведення практичних занять з інформатики з використанням комп'ютерів за умови не менше 8 учнів у групі. Можливість поділу класів на

групи при вивченні окремих предметів має бути зафіксована в освітній програмі закладу освіти.

В освітніх програмах загальний обсяг навчального навантаження визначається у навчальному плані, очікувані результати навчання здобувачів освіти окреслюються у навчальних програмах предметів/інтегрованих курсів (що є складниками освітньої програми). В освітній програмі закладу освіти, що складена на основі типової освітньої програм чи іншої освітньої програми та може бути впроваджена відповідно до чинних нормативних документів, навчальні програми предметів/інтегрованих курсів подаються переліком.

На основі навчальної програми предмета/інтегрованого курсу вчитель складає календарно-тематичне планування з урахуванням навчальних можливостей учнів класу.

**Календарно-тематичне та поурочне планування** здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Встановлення універсальних стандартів таких документів у межах закладу загальної середньої освіти міста, району чи області є неприпустимим.

Автономія вчителя має бути забезпечена академічною свободою, включаючи свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільним вибором форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розробленням та впровадженням авторських навчальних програм, проєктів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання.

Вчитель має право на вільний вибір освітніх програм, форм навчання, закладів освіти, установ і організацій, інших суб'єктів освітньої діяльності, що здійснюють підвищення кваліфікації та перепідготовку педагогічних працівників.

Під час розроблення календарно-тематичного та системи поурочного планування вчитель має самостійно вибудовувати послідовність формування очікуваних результатів навчання, враховуючи при цьому послідовність розгортання змісту в підручнику. Учитель може переносити теми уроків, відповідно до того, як учні засвоїли навчальний матеріалю визначати кількість годин на вивчення окремих тем. Адміністрація закладу загальної середньої освіти або працівники методичних служб можуть лише надавати методичну допомогу вчителю, з метою покращення освітнього процесу, а не контролювати його.

Оцінювання результатів навчання учнів у закладах загальної середньої освіти урегульовано такими документами:

- Закон України «Про повну загальну середню освіту» (стаття 17);
- Порядок переведення учнів (вихованців) закладу загальної середньої освіти до наступного класу, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України 14.07.2015 № 762 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України

від 08.05.2019 № 621), зареєстрований в Міністерстві юстиції України 30.07.2015 за № 924/27369;

- Інструкція з ведення класного журналу 5-11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 03.06.2008 № 496.

Враховуючи численні звернення громадян, які надходять до Міністерства освіти і науки України, звертаємо увагу на питання підсумкового (тематичного, семестрового, річного) оцінювання.

При виставленні *тематичної оцінки* враховуються всі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми. При цьому проведення окремої тематичної атестації при здійсненні відповідного оцінювання не передбачається.

*Семестрове оцінювання* здійснюється на підставі тематичних оцінок. При цьому мають враховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета протягом семестру, важливість теми, тривалість її вивчення, складність змісту тощо.

*Річне оцінювання* здійснюється на підставі семестрових або скоригованих семестрових оцінок. Річна оцінка не обов'язково є середнім арифметичним від оцінок за I та II семестри. При виставленні річної оцінки мають враховуватися: динаміка особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета протягом року; важливість тем, які вивчались у I та II семестрах, тривалість їх вивчення та складність змісту; рівень узагальнення й уміння застосовувати набуті протягом навчального року знання тощо.

Наголошуємо, що відповідно до чинних нормативних актів і семестрова і річна оцінки можуть підлягати коригуванню.

Коригування семестрової оцінки проводиться згідно з пунктом 3.2. Інструкції з ведення класного журналу 5-11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 03.06.2008 № 496.

Коригування річної оцінки проводиться згідно з пунктами 9-10 Порядку переведення учнів (вихованців) закладу загальної середньої освіти до наступного класу, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України 14.07.2015 № 762 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 08 травня 2019 року № 621), зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30 липня 2015 р. за № 924/27369, річне оцінювання може коригуватись.

Структура навчального року (за чвертями, півріччями, семестрами), тривалість навчального тижня, дня, занять, відпочинку між ними, інші форми організації освітнього процесу встановлюються закладом загальної середньої освіти у межах часу, передбаченого освітньою програмою.

На початку 2020-2021 навчального року, задля забезпечення якісного виконання освітніх програм в умовах очного та/або дистанційного навчання, пропонуємо приділити більше уваги традиційному повторенню вивченого матеріалу за минулий рік, запровадити «коригуюче навчання».

Для цього може бути проведено діагностичні роботи (усні співбесіди) опитування в 2-11-х класах з основних навчальних предметів з метою визначення рівня засвоєння матеріалу учнями за попередній рік (здебільшого, за період карантину). Слід зазначити, що оцінки за такі діагностичні роботи не бажано виставляти до класного журналу, адже вони є орієнтиром для визначення рівня залишкових знань і вмінь. Відповідно до результатів, спланувати роботу (колективну або індивідуальну) щодо актуалізації окремих тем, систематизації знань та вмінь, практичного їх закріплення тощо. Тривалість періоду такого навчання кожен вчитель визначає самостійно: попередньо планує з урахуванням досвіду організації дистанційного навчання в минулому році, вносить певні корективи до плану після проведення діагностичних робіт.

Рекомендуємо під час календарно-тематичного планування у навчальних програмах і календарно-тематичних планах виділити ключові теми, на яких ґрунтується подальше опрацювання програмового матеріалу.

Це дозволить без порушення системи програмових вимог ущільнювати, оптимізувати вивчення предмета, концентрувати увагу на відпрацюванні позицій, що мають забезпечити якісну самостійну роботу учнів в умовах дистанційного навчання. Під час вибору на початку навчального року навчально-методичного комплексу для вивчення предмета передбачити можливості використання засобів та інструментарію дистанційного навчання в умовах очного навчання.

У зв'язку із світовим викликом щодо епідеміологічної ситуації, що має місце і в Україні, та необхідністю введення карантинних заходів задля запобігання поширенню вірусних хвороб, під час планування організаційних заходів, що забезпечують освітній процес, у тому числі і під час календарно-тематичного планування з предметів важливо врахувати можливість організації освітнього процесу в межах навчального року в умовах карантину. Для організації дистанційного навчання в цей період пропонуємо скористатися методичними рекомендаціями, поданими у листах МОН від 23.03.2020 № 1/9-173; від 16.04.2020 № 1/9-213; методичними рекомендаціями «Організація дистанційного навчання в школі» (авт. А. Лотоцька, А. Пасічник), розробленими за підтримки МОН (<https://cutt.ly/MynTauc>)

При організації освітнього процесу в карантинних умовах має забезпечуватись:

- *соціальне дистанціювання;*
- *мінімізація переміщення здобувачів освіти та комунікація між ними в межах закладу освіти;*
- *дотримання нормативів наповнюваності класів та інших вимог законодавства про освіту.*

Школа може організувати дистанційне навчання за допомогою: поєднання онлайн-занять через Zoom, Skype, Instagram, Google, Hangouts; заздалегідь записаних відеоуроків, презентацій від вчителів чи із зовнішніх освітніх ресурсів; ретельно підібраних завдань для самостійної роботи із

подальшою перевіркою; використання безкоштовних вебсерверів та платформ, наприклад, Google, Classroom, Moodle, Microsoft Teams.

Надзвичайно важливим є чітка система організації навчання в школі з самостійним опрацюванням матеріалу (розклад, критерії оцінювання, узгодження кількості контрольних робіт (не більше 3 на тиждень), врахування вікових особливостей щодо виконання домашніх завдань). Домашні завдання мають бути посилюючими для самостійного виконання дітьми (мати чіткі поради та інструкції)

Важливо продовжити навчання педагогів у напрямі опанування інформаційними технологіями та їх ефективного використання в роботі. В умовах нового формату освітньої діяльності в Україні рекомендуємо вчителям закладів загальної середньої освіти вдосконалювати також цифрові компетентності, які активізують пізнавальний інтерес учнів до використання додаткових навчальних матеріалів, розміщених на освітніх електронних ресурсах. Актуальність даного питання підтверджена використанням дистанційної форми навчання в період карантинних заходів на території України.

Актуальною формою навчання є також розміщення записів відеоуроків з різних навчальних предметів, презентацій, відеоконференцій, інформування учнів та батьків про освітні ресурси, що сприятиме кращому засвоєнню знань учнів із різними рівнями підготовки. Важливо, щоб в учнів були чіткі інструкції до завдань, які необхідно виконати, та був вільний доступ до навчальних матеріалів.

Якщо вчитель чітко спланує роботу, визначиться як буде проводити дистанційне навчання, які цифрові сервіси буде використовувати, підготує/використовуватиме якісні навчальні матеріали та організує зворотній зв'язок з учнями, то таке навчання забезпечить необхідну якість освітніх послуг.

Задля забезпечення якісного виконання освітніх програм в умовах очного та дистанційного навчання пропонуємо під час календарно-тематичного планування у навчальних програмах і календарно-тематичних планах виділити ключові теми, на яких ґрунтується подальше опрацювання програмового матеріалу. Це дозволить без порушення системи програмових вимог уцілювати, оптимізувати вивчення предмета, концентрувати увагу на відпрацюванні позицій, що мають забезпечити якісну самостійну роботу учнів в умовах дистанційного навчання. Під час вибору на початку навчального року навчально-методичного комплексу для вивчення предмета передбачити можливості використання засобів та інструментарію дистанційного навчання в умовах очного навчання. Важливим є формування у здобувачів освіти уміння вчитися з використанням ІТ, а в учителів – уміння забезпечувати цей процес має стати пріоритетним освітнім завданням закладів освіти у 2020/2021 навчальному році. У зв'язку з вище окресленим робота закладів освіти в умовах очного і дистанційного навчання зумовлює необхідність підвищення кваліфікації педагогічних працівників із зазначених питань. Звертаємо увагу керівників

закладів освіти, їх заступників та педагогічних працівників, що зміни в змісті науково-методичної роботи в закладах освіти мають відображати і питання теорії та практики впровадження концептуальних засад реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа». Пропонуємо у цій роботі використовувати видані за кошти державного бюджету навчально-методичні посібники для педагогічних працівників, що висвітлюють загально дидактичні питання та питання методик навчання у Новій українській школі. З електронним варіантом навчально-методичних посібників можна ознайомитися на сайті Інституту модернізації змісту освіти на сторінці електронної бібліотеки за покликанням <https://cutt.ly/lyP5Ay2>

Організація освітнього процесу і в умовах очного, і в умовах дистанційного навчання не повинна призводити до перевантаження учнів та має забезпечувати безпечні та нешкідливі умови здобуття освіти.

Режим роботи закладу загальної середньої освіти визначається закладом освіти самостійно на основі відповідних нормативно-правових актів. Задля дотримання безпечних умов перебування учасників освітнього процесу у закладі освіти рекомендуємо керуватись нормативними документами Міністерства охорони здоров'я України, місцевих органів влади щодо здійснення протиепідемічних заходів.

Організація освітнього процесу у 2020/2021 навчального році реалізуватиметься також із врахуванням результатів знакової події для української освіти: у грудні 2019 року оприлюднено Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018, у якому Україна брала участь вперше (режим доступу: <http://testportal.gov.ua>), який містить рекомендації щодо подальшого розвитку освіти в Україні в коротко- та довгостроковій перспективах.

Окрім того, PISA не перевіряє, чи засвоїли учні зміст освітньої програми, а оцінює, наскільки учні здатні використовувати здобуті знання, уміння та навички в реальному житті. Кожне дослідження PISA має провідну компетентність: для PISA-2018 була читацька грамотність, для PISA-2021 стане математична, для PISA-2024 – природничо-наукова компетентність.

5 серпня ц.р. Кабінет Міністрів України ухвалив Концепцію розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти), реалізація якої передбачена до 2027 року.

Концепція спрямована на модернізацію STEM-освіти, її широкомасштабне впровадження на всіх складниках та рівнях освіти, встановлення партнерства з роботодавцями і науковими установами та їхнє залучення до розвитку природничо-математичної освіти, тому пропонуємо вчителям природничих дисциплін скоригувати свої навчальні плани із змістом зазначеного документа, оскільки розвиток STEM-освіти може бути забезпечений на початковому, базовому та профільному рівнях. STEM-освіта може реалізуватися через усі види освіти – формальну, неформальну, інформальну (на онлайн-платформах, у



STEM-центрах/лабораторіях, за допомогою екскурсій, турнірів, конкурсів, фестивалів, практикумів тощо).

Згідно з Концепцією, навчальні методики та навчальні програми STEM-освіти будуть спрямовані на формування компетентностей, актуальних на ринку праці. Зокрема, це критичне, інженерне і алгоритмічне мислення, навички оброблення інформації й аналізу даних, цифрова грамотність, креативні якості та інноваційність, навички комунікації.

STEM-освіта буде впроваджуватись із урахуванням принципів особистісного підходу, постійного оновлення змісту освіти відповідно до нових досягнень науки та вимог ринку праці, формування необхідних компетентностей на всіх складниках та рівнях освіти, розвитку закладів спеціалізованої освіти наукового спрямування.

Інформуємо, що освітньому процесі заклади загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що має гриф Міністерства освіти і науки України або висновок «Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах» відповідною комісією Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України. Перелік навчальної літератури постійно оновлюється і доступний на офіційному вебсайті Міністерства (<https://mon.gov.ua/>) та на вебсайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>).

Також повідомляємо, що на вебсайті ІМЗО в розділі «Електронна бібліотека», крім електронних версій підручників, розміщені художні та науково-популярні видання серії «Шкільна бібліотека» для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти (<https://lib.imzo.gov.ua/>).

#### **Початкова школа**

Ураховуючи завершення 2019/2020 навчального року в умовах карантинних обмежень, пропонуємо на початку 2020/2021 навчального року провести вхідне оцінювання учнів із метою визначення рівня навчальних досягнень учнів за попередній рік та спланувати подальшу роботу із систематизації, узагальнення та закріплення навчального матеріалу, що вивчався учнями дистанційно. Існує значна ймовірність того, що, якщо учні не засвоїли або частково засвоїли одну або кілька тем, то з вивченням наступних вони відчуватимуть труднощі, які перешкоджатимуть усвідомленому опануванню програмового матеріалу під час навчання. Для цього радимо провести перевірочні (без бального оцінювання) роботи та самооцінювання за тією шкалою, яка вже знайома учням і застосовувалась раніше.

Одержані результати доцільно обговорити з учнями та їх батьками під час індивідуальних зустрічей, які було б добре провести на початку навчального року. Доречно скласти індивідуальний графік, відповідно до якого учні за потреби додатково консультуватимуться з учителем, виконуватимуть навчальні завдання та проєкти.

Доцільно в цей період активно використовувати навчання у диференційованих за рівнем підготовленості групах, взаємонавчання у

різнорівневих групах. Радимо користуватися записами уроків з української мови, математики, науки та мистецтва, знятими в межах проєкту «Всеукраїнська школа онлайн». Уроки в записі можна в будь-який час переглянути на [YouTube-каналі МОН](#).

Задля активізації готовності учнів до сприймання нового, важливо в період повторення акценти зробити на формуванні способів дій, щоб учень був озброєний інструментами усвідомленого опанування певними поняттями, явищами, процесами, що в свою чергу має стати підґрунтям для успішного виконання практико-орієнтованих завдань, вирішення життєвих проблем.

Наголошуємо, що на початку навчального року бажано уникати елементів змагання, доцільно приділяти увагу згуртуванню учнівського колективу аби не створювати ситуацію колективної зневаги до окремих учнів та передумови булінгу.

Вважаємо за доцільне, рекомендувати закладам освіти підготуватись до роботи в умовах карантинних обмежень і у 2020/2021 навчальному році. Радимо в освітньому процесі використовувати цифрові платформи, які дають змогу реалізовувати авторські методичні задуми, створювати навчальні курси, гнучко розподіляючи контент між онлайн- та офлайн-частинами, диференціювати навчальні завдання, проводити онлайн уроки, оперативно надавати зворотний зв'язок, відстежувати навчальний поступ кожного учня, створювати та наповнювати портфолію. Як показує досвід, учням і їхнім батькам значно легше навчатися дистанційно, коли контент із усіх навчальних предметів знаходиться на одній платформі. Рішення про використання в обов'язковому порядку цифрової платформи в освітньому процесі вирішує педагогічна рада, адже у такий спосіб школа має можливість адаптувати програму до технічних можливостей учнів і вчителів.

У 3-4 класах допускається застосування технології «перевернутий клас» (учитель надає навчальний матеріал для вивчення вдома, а на уроці проводить практичне підкріплення знань учнів), «ротация за станціями» (учні працюють у класі та за визначеним графіком проходять окремі станції: групова робота, самостійна робота за комп'ютером, спілкування з учителем тощо), «ротация за кімнатами» (учні працюють у класі та за визначеним графіком проходять окремі станції: групова робота, спілкування з учителем тощо, а для виконання самостійної роботи за комп'ютером переходять у комп'ютерний клас).

Пропонуємо навчальний день у 1-3 класах Нової української школи розпочинати ранковими зустрічами, метою яких є створення психологічно комфортної атмосфери в класному колективі та формування в учнів мотивації до навчальної діяльності. Практика проведення ранкових зустрічей, за рішенням закладу освіти, може бути поширена і в 4 класах. На ранкову зустріч бажано відводити перші 15-25 хвилин навчального дня, що регламентують під час розроблення розкладу дзвінків для 1-3 класів. Решту часу навчального дня необхідно розподілити між уроками та перервами відповідно до кількості годин навчального плану, що є академічними годинами, та тривалості уроків,

визначеної у Законі України «Про загальну середню освіту». Для кожного класу розклад дзвінків є гнучким і коригується вчителем з урахуванням особливостей учнів класу та дидактичної доцільності запланованої на день навчальної діяльності.

Тривалість уроків у закладах освіти становить: у перших класах – 35 хвилин, у других – четвертих класах – 40 хвилин.

Фактичне виконання навчальної програми фіксується у Класному журналі відповідно до Методичних рекомендацій щодо заповнення Класного журналу учнів початкових класів, затверджених наказом МОН від 07.12.2018 № 1362 (із змінами, внесеними згідно з наказом МОН від 09.01.2020 № 21).

Державний стандарт початкової освіти, регламентуючи свободу педагогічних спільнот у виборі шляхів навчання, виховання і розвитку школярів, відкриває можливість вибору та створення власного навчального забезпечення освітнього процесу. Чинні вимоги до його якості доповнюються показниками, що відповідають пріоритетам нового Державного стандарту і передбачають: реалізацію ідеї інтеграції; дослідницький підхід до формування умінь; конструювання знань, а не їх відтворення; організацію пошуку інформації з різних джерел; розвиток критичного мислення, творчості тощо.

У 1-4 класах закладів загальної середньої освіти пропонується працювати за підручниками, що за результатами конкурсного відбору отримали гриф «Рекомендовано для використання в закладах загальної середньої освіти» і надруковані за кошти державного бюджету. Використання навчальних посібників, зошитів із друкованою основою, що доповнюють зміст підручників, утворюють разом із ними навчальні комплекти, є обов'язковим і, може мати місце в освітньому процесі лише за умови дидактичної доцільності навчальних видань для реалізації нових підходів у роботі з учнями, дотримання вимог щодо уникнення перевантаження учнів та добровільної згоди усіх батьків учнів класу на фінансове забезпечення. Усі навчальні посібники, у тому числі електронні освітні ресурси, що обрані для використання в освітньому процесі, мають мати схвалення для використання в закладах освіти. З переліками такої літератури можна ознайомитись на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» за покликанням: <https://cutt.ly/oyP5J3V>

В умовах компетентісно орієнтованого навчання посилюється увага до роботи з формування навичок самоорганізації і самонавчання, уміння виокремлювати серед потоку інформації ту, яка цікавить найбільше, яка потрібна для виконання певного навчального завдання тощо. У зв'язку з цим зростає актуальність самоосвітньої діяльності учнів у позаурочний час. Її зміст, характер, форми роботи скерує вчитель через пропозицію дидактично доцільних домашніх завдань, починаючи з 2 класу. Домашні завдання мають забезпечувати диференціацію освітнього процесу з урахуванням вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей здобувачів освіти, їх пізнавальних інтересів та готовності самостійно виконувати те чи інше завдання. Під час вибору домашнього завдання, визначення його обсягу необхідно враховувати часові

затрати дитини на виконання, сумарний час виконання домашніх завдань з різних предметів вивчення у співвіднесенні з Державними санітарними вимогами, якими визначено, що учень 2-го класу може витратити протягом дня на виконання домашнього завдання максимум 40 хвилин, 3-го класу – 70 хвилин, 4-го класу – 90 хвилин. Поряд із дидактичною доцільністю домашні завдання мають бути цікавими і посилюючими для учнів, формувати в них впевненість і відповідальність за власні дії, розвивати творчість та ініціативність. З метою підготовки матеріалів для навчальних проєктів варіантами домашніх завдань може бути ознайомлення з довідковими матеріалами в бібліотеці, спостереження і замальовки/фотографування результатів, інтерв'ю батьків/друзів тощо.

Рекомендовано визначати дітям термін виконання завдання (до наступного уроку; через тиждень/два тижні). Враховуючи вікові особливості учнів максимальним терміном виконання домашнього завдання може бути 2 тижні. Як правило, такий термін дається для підготовки до позакласного читання, представлення групового навчального проєкту тощо. Звертаємо увагу, що домашні завдання можуть передбачати роботу з електронними освітніми ресурсами, які є в арсеналі закладу освіти, учителя, учнів. Такі завдання мають відповідати програмовій темі, яка опрацьовується. Також має бути відпрацьована техніка роботи з подібними навчальними матеріалами в умовах класного навчання.

### **Особливості організації освітнього процесу в 3 класі**

У 2020-2021 навчальному році заклади загальної середньої освіти продовжують впровадження концептуальних засад реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа». Пріоритетними залишаються завдання створення освітнього середовища для реалізації інтегративного підходу до компетентісно орієнтованого навчання, забезпечення умов для взаємодії учасників освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства та в умовах психологічної комфортності. Водночас необхідно враховувати, що учні 3 класу розпочинають другий цикл початкової освіти. Він передбачає інтегративно-предметну основу організації освітнього процесу зі зменшенням у ньому частки ігрових методів відносно проблемно-пошукових, дослідницьких та інших методів навчання. Ця особливість зумовлює певні організаційні зміни та вибір таких методик, які створюють для учня ситуацію самостійного вибору, вияву відповідальності й ініціативності, критичної оцінки й сміливості у прийнятті рішень, здатності в команді вирішувати проблеми. Відповідно основними видами діяльності учнів мають бути дослідницька, пошукова, творча тощо. Ігрову діяльність пропонується організовувати для проведення дидактичних, ділових ігор, ігор-стратегій тощо.

Задля збереження наступності з попереднім адаптаційно-ігровим циклом навчання рекомендовано навчальний день учнів 3 класів розпочинати ранковою зустріччю з дотриманням методики її проведення. Окрім психологічного налаштування учнів на роботу протягом дня доцільно ранкові зустрічі присвячувати введенню теми дня, тижня, окресленню певної навчальної

проблеми, компетентнісно орієнтованого завдання, які необхідно виконати у процесі подальшої навчальної діяльності.

Варіативність організації освітнього процесу в 3 класі забезпечується двома типовими освітніми програмами, що відрізняються моделями інтеграції змісту освітніх галузей та його визначеністю/невизначеністю за роками навчання. Спільним для обох освітніх програм є підходи до організації освітнього процесу та оцінювання результатів навчання здобувачів освіти.

Наголошуємо, що необхідно дотримуватись вимог статті 17 Закону України «Про повну загальну середню освіти» щодо права учнів на справедливе, неупереджене, об'єктивне, незалежне, недискримінаційне та добросовісне оцінювання результатів його навчання. Звертаємо увагу, що у третьому класі застосовується формувальне і підсумкове за рівнями навчальних досягнень оцінювання.

Формувальне оцінювання здійснюють з метою отримання інформації про досягнення учнів задля прийняття рішень про наступні кроки в навчанні як учителем, так і учнем. Ефективність формувального оцінювання забезпечується його безперервністю та партнерською взаємодією учасників освітнього процесу. Формувальне оцінювання ґрунтується на критеріях, що визначаються вчителем з поступовим залученням до цього процесу учнів для кожного виду роботи та виду навчальної діяльності. Враховуючи рівень сформованості умінь вчитися, навичок самооцінювання і взаємооцінювання, умінь визначати для себе певні завдання, робити вибір, пропонуємо залучати третьокласників до складання/коментування інструкцій завдань, опису способу його виконання, очікуваного результату (продукту) та характеристик, яким він має відповідати. Радимо спонукати учнів до аргументованого самооцінювання і взаємооцінювання з визначенням того, що дозволило досягти успіху, чи, що призвело до утруднень.

Формувальне оцінювання здійснюється шляхом:

постійного педагогічного спостереження учителя за навчальною та іншими видами діяльності учнів та коментарів самого учня, інших учнів, учителя;

застосування різних прийомів отримання зворотного зв'язку щодо сприйняття, розуміння, застосування учнями навчального матеріалу;

визначення динаміки нарощування якісних показників результатів навчання у поточній навчальній діяльності;

поточного аналізу змістового накопичення учнівського портфоліо;

самооцінювання та взаємооцінювання результатів навчання учнів;

співбесід із батьками учнів задля врахування їх думки щодо особистісного розвитку та соціалізації тощо.

Оцінювання особистих досягнень учня відбувається вербально відповідно до шкали оцінювання у свідочстві досягнень: має значні успіхи; демонструє помітний прогрес; досягає результату з допомогою вчителя; потребує значної уваги і допомоги.

Вербальні оцінки особистісних досягнень фіксуються двічі на рік у свідоцтві досягнень, зокрема у грудні та травні.

Прогрес учня протягом року відслідковується за щоденниками педагогічних спостережень та учнівським портфоліо, результатами діагностичних робіт, що мають містити компетентнісно орієнтовані завдання. Діагностувальні роботи можуть бути усними чи письмовими, у формі тестових завдань чи комбіновані, можуть передбачати практичну роботу тощо. Форму роботи, зміст завдань, спосіб зворотного зв'язку учитель обирає самостійно з урахуванням особливостей учнів класу. Обсяг діагностувальних робіт визначають з розрахунку прогнозованого часу на виконання окремих завдань учнями, з урахуванням їхньої готовності до виконання того чи іншого завдання. У 3 класі тривалість виконання діагностувальної роботи не повинна перевищувати 35 хв (із 40 хв уроку 5 хв інструктаж, 35 хв – виконання роботи).

Протягом навчального дня рекомендовано проводити не більше 1 діагностувальної роботи. З метою уникнення збігів часу проведення діагностувальних робіт терміни необхідно враховувати і узгоджувати під час календарно-тематичного планування. Ураховуючи можливість коригування термінів виконання календарно-тематичного плану і 20 % резервного часу програми, дата проведення діагностувальної роботи може бути змінена на підставі аналізу результатів спостережень у процесі формувального оцінювання. Результати діагностувальних робіт зберігаються у портфоліо учня і не фіксуються у класному журналі.

Оцінювання навчальних досягнень відбувається вербально за рівнями: високий, достатній, середній, початковий. Звертаємо увагу, що оцінюються вміння, які є обов'язковими результатами навчання, визначеними за кожною освітньою галуззю. Оцінювання результатів навчання здійснюється наприкінці вивчення теми, кількох тем або логічно завершеної частини змісту навчальної програми предмета вивчення.

У 3 класі до журналу записуються лише результати завершального (підсумкового) оцінювання за кожен семестр.

Річне оцінювання здійснюється на підставі результатів оцінювання за останній семестр.

Результати навчання зазначаються на відповідних сторінках навчальних предметів, використовуючи такі позначення: П – початковий рівень; С – середній рівень; Д – достатній рівень; В – високий рівень.

У свідоцтві досягнень рівні сформованості вмінь, які є обов'язковими результатами навчання, визначеними за кожною освітньою галуззю, фіксуються в кінці навчального року.

Свідоцтво досягнень вкладається в особову справу учня.

***Особливості реалізації типової освітньої програми, розробленої під керівництвом Савченко О. Я., в 3 класі***

**Мовно-літературна освітня галузь**

**Українська мова**

За типовою освітньою програмою, створеною колективом під керівництвом О. Я. Савченко, мовно-літературна освітня галузь у 3 класі реалізується через окремі предмети «Українська мова» і «Літературне читання». Відведені у типовому навчальному плані на цю галузь 7 навчальних годин рекомендуємо розподілити порівну на кожен предмет, по 3,5 години. Під час складання розкладу радимо впродовж тижня планувати три уроки української мови і три уроки читання. Сьомий урок на одному тижні присвячувати розвитку мовлення, а на іншому – позакласному читанню.

Уроки української мови у 3 класі необхідно спрямовувати на реалізацію таких завдань: виховання в учнів позитивного емоційно-ціннісного ставлення до української мови, формування пізнавального інтересу до рідного слова, прагнення вдосконалювати своє мовлення; розвиток зв'язного мовлення, уяви, пізнавальних здібностей, логічного, критичного та образного мислення школярів; формування повноцінної навички письма, вміння брати участь у діалозі, створювати короткі усні й письмові монологічні висловлення; дослідження мовних одиниць і явищ з метою опанування початкових лінгвістичних знань і норм української мови; залучення молодших школярів до практичного застосування умінь з різних видів мовленнєвої діяльності в навчальних і життєвих ситуаціях.

Зміст та очікувані результати початкового курсу української мови визначено за такими змістовими лініями: «Взаємодіємо усно», «Взаємодіємо письмово», «Досліджуємо медіа», «Досліджуємо мовні явища».

Змістова лінія **«Взаємодіємо усно»** спрямована на формування в молодших школярів умінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати й оцінювати усну інформацію та використовувати її в різних комунікативних ситуаціях; спілкуватися усно з іншими людьми в діалогічній і монологічній формах заради досягнення певних життєвих цілей.

Розвиток у третьокласників умінь сприймати й аналізувати усну інформацію здійснюється на матеріалі елементів мовного потоку (звуків, складів, слів, словосполучень, речень), текстів та інструкцій щодо виконання навчальних дій. Для формування умінь аналізувати та інтерпретувати сприйняті на слух тексти радимо використовувати різні жанри художніх текстів (казки, оповідання, вірші), а також науково-популярні, навчальні та медіатексти. Під час їх опрацювання доцільно пропонувати третьокласникам запитання і завдання, що передбачають відтворення основного змісту усного повідомлення, запам'ятовування елементів фактичного змісту (Хто? Що? Де? Коли?), встановлення причинно-наслідкових зв'язків тощо. Система завдань за змістом прослуханого має спонукати учнів відповідати на запитання, ставити запитання до усного повідомлення, вибирати необхідну або цікаву інформацію з почутого та пояснювати свій вибір, розповідати про почуття, які викликав прослуханий текст, пояснювати, чому щось сподобалось у почутому повідомленні, а щось – ні.

Розвиток умінь спілкуватися з іншими людьми необхідно здійснювати в процесі складання діалогів і побудови усних зв'язних висловлень. Ефективними для розвитку діалогічного мовлення і, водночас, цікавими для учнів є інсценізація прочитаних творів, розігрування сценок, описаних у фрагментах текстів, читання розмови персонажів в ролях, проведення інтерв'ю тощо. Крім того, доцільно використовувати завдання, що передбачають доповнення діалогу репліками-відповідями на подані запитання, побудову запитань до запропонованих реплік-відповідей, розігрування діалогу за ситуативним малюнком, складання діалогу за словесно описаною вчителем ситуацією, продовження діалогу за поданим початком.

У процесі складання і розігрування діалогів необхідно вчити дітей доречно вживати ввічливі слова, українські форми звертання до дітей та дорослих, дотримуватись правил етикету у спілкуванні з людьми різного віку й статусу.

Уміння будувати монологічні усні зв'язні висловлення формуються в процесі переказування текстів та складання власних розповідей, описів, найпростіших міркувань. Під час переказування слід націлювати учнів на те, що той самий епізод із тексту можна передати різними словами, і спонукати дітей не прагнути дослівно відтворювати оригінал тексту або фрази і речення своїх однокласників, а переказувати текст своїми словами. Водночас, заохочувати вживати виражальні засоби мови, використані автором тексту.

Формуючи в третьокласників уміння будувати самостійні усні зв'язні тексти, варто використовувати різноманітні допоміжні матеріали: малюнки і серії малюнків, опорні слова, початок або початок і кінцівку тексту тощо. Цінним і цікавим для учнів буде складання розповідей про прочитані книжки і журнали, переглянуті мультфільми чи телепередачі, про побачені, почуті, пережиті ситуації з особистого життя.

Змістова лінія **«Взаємодіємо письмово»** спрямована на формування в молодших школярів повноцінної навички письма, умінь висловлювати свої думки, почуття, ставлення та взаємодіяти з іншими людьми в письмовій формі, виявляти себе в різних видах мовленнєво-творчої діяльності.

Робота над формуванням писемного мовлення у 3 класі передбачає такі види завдань: написання розповідей і міркувань на задану тему, за поданими запитаннями, про враження, вподобання, мрії, бажання; написання художніх і науково-популярних описів; написання переказів за поданими запитаннями. Актуальними для третьокласників залишаються завдання на складання і запис речень за малюнком, про побачене чи почуте; добір і запис заголовків до тексту; відновлення деформованих речень і текстів; удосконалення текстів з невиправданими повторами тих самих слів; складання і запис письмових повідомлень (записок, смс-повідомлень, листів, вітальних листівок та ін.). Важливим складником системи завдань змістової лінії **«Взаємодіємо письмово»** є завдання на самоперевірку і взаємоперевірку письмових робіт, що забезпечує формування орфографічної пильності в учнів 3 класів.



Формування культури писемного мовлення окрім роботи з розвитку орфографічної грамотності передбачає і роботу над розвитком уміння оформлювати письмову роботу. Вимоги до оформлення письмових робіт мають бути гнучкими, водночас у дитини має бути сформованим розуміння того, що записи мають бути грамотними, чіткими, читабельними, охайними тощо.

Змістова лінія «Досліджуємо медіа» спрямована на формування в учнів умінь аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в медіатекстах та використовувати її для збагачення власного досвіду, створювати прості медіапродукти.

У процесі реалізації цієї лінії слід учити третьокласників сприймати прості медіа-продукти, колективно обговорювати їх зміст і форму, розповідати, про що в них ідеться, визначати кому і для чого призначений медіа-продукт (записка, смс-повідомлення, етикетка, рекламний щит, афіша, квиток до музею тощо), пояснювати зміст вербальної і невербальної інформації в медіа-продуктах, висловлювати свої думки з приводу прослуханих чи переглянутих медіа-продуктів (коміксів, дитячих журналів, реклами), створювати прості медіа-продукти (листівки, смс-повідомлення, фотоколаж, афішу дитячого ранку, інструкцію тощо) з допомогою інших осіб і самостійно.

Змістова лінія «Досліджуємо мовні явища» спрямована на дослідження учнями мовних одиниць і явищ з метою опанування початкових лінгвістичних знань, норм літературної вимови та правил українського правопису, формування в молодших школярів умінь послуговуватися українською мовою в усіх сферах життя.

Щоб забезпечити усвідомлене засвоєння учнями мовного матеріалу, необхідно в процесі його вивчення залучати дітей до активної розумової діяльності, яка передбачає виконання певних розумових операцій: спостереження за мовними одиницями і явищами, їх аналіз, порівняння, встановлення причинно-наслідкових зв'язків між ними, узагальнення своїх спостережень, формулювання під керівництвом учителя висновків, правил.

Реалізація зазначених змістових ліній початкового курсу мовно-літературної освіти має здійснюватися комплексно. Завдання, дібрані на кожний урок, мають утворювати цілісну систему, спрямовану на формування умінь вільно володіти українською мовою і вміло використовувати її для вирішення життєво важливих завдань.

### **Літературне читання**

Розвиток особистості молодшого школяра засобами різних видів читацької діяльності; формування читацької, комунікативної та інших ключових компетентностей; збагачення емоційно-ціннісного, естетичного, соціального та пізнавального досвіду; розвиток образного, критичного і логічного мислення та літературно-творчих здібностей; формування готовності до вивчення української та зарубіжної літератури в закладі освіти II ступеня забезпечують уроки «Літературного читання».

Завданнями вивчення навчального предмета «Літературне читання» у 3 класі є ознайомлення учнів з дитячою літературою різної тематики і жанрів; – формування в учнів повноцінної навички читання як універсального інструменту функціональної грамотності; розвиток інтересу і здатності до самостійної читацької діяльності для задоволення різних потреб читача; формування умінь опрацьовувати художні, науково-художні тексти; оволодіння прийомами структурно-сміслового і образного аналізу текстів різних видів; розвиток образного, критичного, логічного мислення та мовлення; формування умінь самостійної роботи з різними видами і джерелами інформації; формування прийомів роботи з дитячою книжкою, періодичною, довідковою літературою; формування вмінь безпечного і критичного використання медіапродукції, здатності створювати медіапродукти і спілкуватися за допомогою медіазасобів; розвиток уяви і здатності виявляти себе у різних видах літературно-творчої діяльності.

У програмі навчального предмета «Літературне читання» визначено такі змістові лінії: «Пізнаємо простір дитячого читання»; «Розвиваємо навичку читання, оволодіваємо прийомами розуміння прочитаного»; «Взаємодіємо усно за змістом прослуханого»; «Досліджуємо і взаємодіємо з текстами різних видів»; «Оволодіваємо прийомами роботи з дитячою книжкою»; «Досліджуємо і взаємодіємо з медіапродукцією»; «Перетворюємо та інсценізуємо прочитане; створюємо власні тексти».

Реалізація змістових ліній програми з літературного читання здійснюється у процесі особистісно зорієнтованої розвивальної читацької і комунікативної діяльності учнів. Враховуючи потреби та інтереси молодших школярів у пізнанні світу людей, природи, самопізнанні, залучаючи їх до вдумливого читання найкращих дитячих книжок, текстів, різних видів учитель виховує україномовну особистість, компетентного, критично мислячого читача, який розуміє цінність книги, відчуває красу рідного слова, збагачує свій читацький, мовленнєвий і пізнавальний досвід.

Реалізація змістової лінії **«Пізнаємо простір дитячого читання»** передбачає ознайомлення учнів 3-4 класів з різноманітною за темами і жанрами дитячою літературою, з різними видами довідкових, навчальних і медіатекстів, способами здобуття інформації у сучасному медіапросторі. З цією метою рекомендовано організовувати самостійну читацьку діяльність учнів. Її необхідно спрямовувати на формування належного читацького кругозору, розуміння цінності читання. Дитині-читачу необхідно запропонувати такі форми роботи, види завдань, за яких вона б могла виявити свій інтерес до читання і набути достатній читацький досвід, зрозуміти його значущість для подальшого навчання, розвитку, вирішення життєвих проблемних ситуацій.

Реалізація змістової лінії **«Розвиваємо навичку читання, оволодіваємо прийомами розуміння прочитаного»** передбачає роботу з удосконалення й розвитку якісних характеристик технічної і смислової сторін навички під час читання вголос і мовчки; формування уміння самостійно застосовувати

мовленнєві та позамовні засоби художньої виразності; оволодіння, з поступовим нарощуванням ступеня складності, прийомами смислового читання (прийоми самостійного розуміння лексичного значення слів, словосполучень; повноцінного усвідомлення в тексті фактичної, концептуальної, підтекстової (з допомогою вчителя) інформації; формування навичок аналітичного, переглядового, вибіркового читання та їх застосування відповідно до мети читання.

З метою формування і розвитку якісних характеристик навички читання вголос і мовчки рекомендовано пропонувати учням виконувати вправи на регулювання дихання, розвиток уваги, пам'яті, темпу, фонематичного слуху, зорового сприймання, оперативного поля читання. Спеціально організованої роботи потребує формування уміння влучно застосовувати під час читання вголос, декламування напам'ять відповідно до змісту художнього твору інтонаційні мовленнєві засоби виразності (тон, сила голосу, логічний наголос, темп мовлення). Під час підготовки уроків літературного читання необхідно враховувати важливість словникової роботи для розвитку навички читання. З цією метою у системі вправ уроку вчитель передбачає роботу з виносками на сторінках з текстом, який опрацьовується, пошук тлумачень незнайомих слів у словниках, пояснення значень слів з опорою на контекст тощо. Для розвитку розуміння прочитаного учитель планує вправи на знаходження в тексті конкретних відомостей, фактів, понять, пояснення їх змісту (суті); виділення та пояснення важливих думок, які висловив автор тощо. Наповнення системи роботи з розвитку навички читання й оволодіння прийомами розуміння прочитаного вправами на застосування різних видів читання має бути дидактично доцільним і обґрунтованим жанровою специфікою твору та метою читання. Необхідно враховувати, що метою аналітичного читання є детальне й поглиблене самостійне ознайомлення із змістом тексту; метою вибіркового читання є знаходження потрібної інформації, фактів; метою переглядового читання є загальне ознайомлення із змістом тексту (за завданням учителя).

Формування у школярів повноцінної навички читання вголос (усвідомлення, спосіб читання, правильність, виразність, темп) має постійно перебувати в полі зору вчителя. Продовження практико зорієнтованого напрямку такої роботи в 3 класі забезпечить неперервність процесу удосконалення й розвитку навички читання. У цьому процесі особливу увагу слід приділяти учням, які мають труднощі з навчання читання, пов'язані зі станом розвитку в них різних характеристик усного мовлення (обмежені можливості індивідуального словникового запасу, смислового сприймання і створення зв'язного висловлення, порушення артикуляції, фонематичного та інтонаційного розвитку), а також з функціональною незрілістю пізнавальних процесів невербального характеру (недостатній розвиток властивостей уваги, зорового сприймання, просторових відношень тощо). З метою подолання труднощів читання радимо, крім підручничого матеріалу, застосовувати

індивідуалізовані вправи і завдання, залучаючи батьків до цієї роботи з дітьми в позаурочний час.

Реалізація змістової лінії **«Взаємодіємо усно за змістом прослуханого»** передбачає формування в учнів умінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати й оцінювати усну інформацію та використовувати її в різних комунікативних ситуаціях, спілкуватися з іншими людьми в діалогічній і формі заради досягнення певних життєвих цілей.

Ці завдання забезпечуються вправами на розвиток умінь запитувати і відповідати на запитання за змістом прослуханих текстів; визначати послідовність подій, головного героя; виокремлювати цікаву для себе інформацію; визначати тему твору; брати участь в обговоренні інформації, яка зацікавила; розвиток умінь розпізнавати ключові слова і фрази в усному повідомленні.

Значущим компонентом системи вправ, що реалізує зазначену змістову лінію, є вправи на формування умінь висловлювати оцінювальні судження, а саме: висловлення своїх перших вражень щодо прослуханого: що сподобалось, здивувало, який настрій викликав твір і т. ін.; висловлення власної думки про факти, події у сприйнятому на слух тексті. Виконання таких вправ забезпечує практичне оволодіння діалогічною формою мовлення, етикетними нормами культури спілкування.

Реалізація змістової лінії **«Досліджуємо і взаємодіємо з текстами різних видів»** передбачає роботу з цілісного сприймання учнями художніх, науково-художніх текстів, їх аналізу, інтерпретацію з використанням літературознавчих понять (практично); формування умінь висловлювати рефлексивні судження у зв'язку з прочитаним, критично оцінювати інформацію в текстах різних видів та використовувати її для збагачення особистого читацького досвіду. Для досягнення очікуваних результатів навчання за цією змістовою лінією учитель організовує смисловий і структурний аналіз тексту, дослідження засобів художньої виразності, дослідження жанрових особливостей твору. Активну читацьку позицію учнів під час дослідження текстів різних видів формують завдання на розвиток умінь самостійно ставити запитання за змістом тексту про факт, подію, час, місце події, героїв твору; розвиток умінь висловлювати смислові здогадки щодо орієнтовного змісту твору, можливого розвитку подій з опорою на заголовок, ілюстрації, ключові слова; формулювати запитання, які виникають у читача по ходу вдумливого читання твору та готувати відповіді на них; визначати ставлення письменника до зображуваних подій і вчинків персонажів; висловлювати оцінні судження, почуття щодо подій, вчинків персонажів, описів у художньому творі. Для дослідження учням пропонуються художні, науково-художні твори. У ході дослідження текстів учні можуть створювати нескладні схеми, таблиці, складати малюнковий, словесний план тощо, щоб потім використовувати у власних висловлюваннях за змістом прочитаного.

Реалізація змістової лінії **«Оволодіваємо прийомами роботи з дитячою книжкою»** передбачає формування і розвиток в учнів прийомів розрізнення дитячих книжок за жанрово-тематичними ознаками, типом видання (книжка-твір, книжка-збірка, довідник, словник і т.ін.); прогнозування орієнтовного змісту книжки (твору) з опорою на її ілюстративний та довідково-інформаційний апарат; прийомів самостійного вибору книжок з використанням інформаційних ресурсів дитячої бібліотеки; умінь зв'язно висловлювати власні емоційно-оцінні враження щодо змісту прочитаного, складати короткий відгук на прочитану книжку та ін. З цією метою організовують уроки позакласного читання.

Реалізація змістової лінії **«Досліджуємо і взаємодіємо з медіапродукцією»** передбачає формування і розвиток в учнів понять про різні види медіа та використані в них вербальні і невербальні засоби впливу на читача; формування умінь і навичок сприймати, аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати і безпечно користуватися медіазасобами; виражати себе і спілкуватися з іншими за допомогою власних медіапродуктів.

Оволодіння медіаграмотністю є поліпредметним процесом, який передбачає зв'язок із щоденним життям дітей не лише в школі, а й поза нею, створення можливостей для набуття досвіду критичного осмислення змісту різної медіапродукції, вироблення умінь відрізняти корисну інформацію від шкідливої, уникати імовірних для цього віку ризиків взаємодії з медіапродуктами.

Реалізація змістової лінії **«Перетворюємо та інсценізуємо прочитане; створюємо власні тексти»** передбачає розвиток уяви, художньо-образного мислення і мовлення дітей, оволодіння вербальними і невербальними засобами створення творчих продуктів з різним ступенем самостійності (зміни, доповнення, продовження тексту, ілюстрування; участь в інсценізаціях, дослідницьких проєктах; складання есе, казок, віршів, закличок, загадок, оповідань та ін.). Для виконання зазначених завдань рекомендуємо організовувати групову роботу, запропнувши учням вправи на складання нових кінцівок прочитаних казок, оповідань; знаходження рим у віршах, придумування ланцюжків римованих слів; створення творчих переказів і творів за аналогією; складання розповідей від імені одного з персонажів; складання (у співпраці з учителем) казок, загадок, лічилочок; розігрування ігрових ситуацій за прочитаним; інсценізацію текстів. Такі ж вправи можуть бути запропоновані і для індивідуальної роботи.

### **Математична освітня галузь**

Зміст та очікувані результати навчання математики визначено за такими **змістовими лініями**: «Числа, дії з числами. Величини», «Геометричні фігури», «Вирази, рівності, нерівності», «Робота з даними», «Математичні задачі і дослідження».

Змістова лінія **«Числа, дії з числами. Величини»** охоплює вивчення у 3 класі питань утворення чисел у межах 1000, їх послідовності, читання та

запису; формування уміння визначати одноцифрові, двоцифрові та трицифрові числа та число 1000; формування навичок порівняння чисел у межах 1000, виконання арифметичних дій додавання і віднімання у межах 1000; засвоєння таблиці множення і ділення, ознайомлення з позатабличними випадками усного множення і ділення; опанування досвідом вимірювання величин; ознайомлення з прийомами оперування величинами; вироблення досвіду застосування набутих умінь і навичок у різних життєвих ситуаціях.

Розглядаючи нові прийоми обчислень, варто використовувати всі ті способи обчислень і властивості дій, з якими третьокласники вже знайомі. Спеціальними вправами необхідно формувати в учнів уміння переносити відомі їм прийоми додавання та віднімання (укрупненням розрядних одиниць, частинами, порозрядно, округленням тощо) у нову ситуацію — на числа в межах 1000. Наголошуємо, що не слід вимагати від учнів словесних формулювань будь-яких властивостей; вони мають тільки пояснити кожний крок в обчисленнях. Зауважимо, що контролю підлягає лише правильність обчислень, а не застосування учнями всіх обчислювальних прийомів.

У 3-му класі учнів знайомлять з письмовим прийомом додавання та віднімання у межах 1000. Підґрунтям для його засвоєння є порозрядне додавання та віднімання. Звертаємо увагу на важливість процесу формування вміння письмово виконувати додавання і віднімання трицифрових чисел, адже він сприяє закріпленню знань табличних випадків додавання і віднімання одноцифрових чисел, знань нумерації трицифрових чисел, засвоєнню особливостей десяткової системи числення та буде міцною основою для успішного оволодіння умінням виконувати ці дії на множині будь-яких багатоцифрових чисел.

До ключових умінь з математики, якими мають оволодіти у 3 класі, відносять уміння ділити з остачею та виконувати перевірку ділення з остачею. Зазначимо, що ділення з остачею є підґрунтям до оволодіння учнями прийомом письмового ділення. Тому діти мають вправлятися в діленні з остачею упродовж вивчення всієї теми «Позатабличне множення та ділення: усні прийоми». Особливістю формування прийомів позатабличного множення та ділення в учнів 3 класів є те, що спочатку вводяться правила, що є теоретичною основою цих прийомів обчислення, а потім — діти знайомляться з відповідним прийомом. Вимогами програми передбачено, що учні 3-го класу мають оволодіти обчислювальною навичкою позатабличного множення та ділення.

Роботу з формування обчислювальних навичок доцільно наповнювати дослідженнями залежності результату арифметичної дії від зміни одного із її компонентів. Таким чином забезпечується усвідомлене застосування прийомів обчислення, розвивається швидкість обчислень, уміння здійснювати прикидку результату тощо.

У ході формування обчислювальних навичок учителю необхідно стежити за мовленням дітей, зокрема за правильністю вживання назви виразу та

відмінювання числівників, що запобігатиме помилкам під час читання виразів із багатоцифровими числами та при написанні числівників у текстах.

Розширення змісту поняття числа відбувається за рахунок уведення звичайних дробів з чисельником 1 – частинами. Ця тема має вивчатися на наочній основі з використанням великої кількості практичних вправ з поділу геометричних фігур на рівні частини та виділення однієї з цих частин. Порівняння частин за величиною також відбувається на наочній основі. Діти мають знати і застосувати у обчисленнях правила знаходження частини від числа та числа за величиною його частини. Ця тема є підґрунтям для вивчення звичайних дробів в 4-му та 5-му класі.

Реалізація змістової лінії «**Вирази, рівності, нерівності**» у 3-му класі передбачає розширення алгебраїчного змісту програми введенням рівнянь та нерівності зі змінною. Виходячи з того, що основним змістом програми передбачено ознайомлення учнів із простими рівняннями, а у додаткових темах — з рівняннями, в яких один з компонентів є виразом зі змінною, учитель, враховуючи пізнавальні потреби та можливості учнів класу, може пропонувати додатково і рівняння — в яких або один з компонентів, або права частина подана числовим виразом. З метою більш усвідомленого розуміння цього сутності рівняння доречно у класі колективно складати рівняння за текстом простої задачі, тим більш, що у додаткових темах передбачено розв’язування складених задач алгебраїчним методом. Проте зауважимо, що оскільки це вміння не є програмовою вимогою, то воно не підлягає контролю.

Відповідно до змістової лінії «**Геометричні фігури**» розвиток математичної компетентності учнів у геометричному її складнику відбувається за рахунок розширення уявлення про коло і круг (елементи кола – радіус та діаметр; креслення кола і круга). Особливої уваги потребує формування вміння будувати коло за допомогою циркуля, розвиток навичок безпечної роботи з креслярськими інструментами. Актуальним залишається у 3 класі формування вміння *орієнтуватися* на площині і в просторі, *рухатися* за визначеним маршрутом; планувати маршрут пересування; будувати на папері в клітинку квадрат і прямокутник за наданими/самостійно визначеними довжинами сторін; формування вміння розв’язувати задачі геометричного змісту, пов’язані з периметром і довжиною сторін многокутників.

Змістова лінія «**Робота з даними**» передбачає ознайомлення учнів на практичному рівні з найпростішими способами виділення і впорядкування даних за певною ознакою; формування вміння користуватися даними, вміщеними в таблицях, графах, на схемах, лінійних діаграмах, під час розв’язування практично зорієнтованих задач, в інших життєвих ситуаціях.

Змістова лінія «**Математичні задачі і дослідження**» спрямована на формування в учнів здатності розпізнавати практичні проблеми, що розв’язуються із застосуванням математичних методів, на матеріалі сюжетних, геометричних і практичних задач, а також у процесі виконання найпростіших навчальних досліджень. Актуальним залишається спрямованість роботи над

задачею на оволодіння загальним умінням розв'язувати задачі різних математичних структур. Водночас, програмою 3 класу передбачено формування в учнів уміння виокремлювати певні типові задачі, розв'язувати їх та коментувати способи розв'язування.

Серед нових видів простих задач 3-го класу виділяються прості задачі, що містять трійки взаємопов'язаних величин. До ознайомлення з ними учні вивчають трійки взаємопов'язаних величин: загальна маса, маса одного предмета та кількість предметів; вартість, ціна, кількість тощо. Сформованість уміння розв'язувати прості задачі з трійками взаємопов'язаних величин, є підґрунтям до навчання розв'язування складних задач з трійками взаємопов'язаних величин – задач на знаходження суми, різниці чи кратне порівняння двох добутоків або часток та обернених до них; задач на знаходження четвертого пропорційного, які в 3-му класі розв'язуються лише способом знаходження однакової величини, задач на спільну роботу.

Робота із задачами у 3 класі передбачає застосування опрацьованого програмового матеріалу інших змістових ліній. Так після ознайомлення з правилами знаходження частини від числа та числа за величиною його частини рекомендовано відпрацьовувати уміння під час розв'язування відповідних простих, а пізніше і складених задач, що потребують застосування цих правил. Під час вивчення додавання і віднімання в межах 1000 учні знайомляться із задачами на знаходження трьох чисел за їх сумою та сумами двох доданків. Також учні 3-го класу знайомляться із задачами на визначення часу початку/закінчення події, тривалості події; із задачами геометричного змісту та задачами з буквеними даними, розв'язання яких записується виразом.

Досвід математичної діяльності застосовується у змісті інших предметів (освітніх галузей) шляхом використання учнями математичних методів чи інших засобів для пізнання дійсності; організації та виконання міжпредметних навчальних проєктів, міні-досліджень тощо.

Учителю слід використовувати можливості математики щодо впливу на розвиток критичного мислення, уміння логічно доводити свою думку, обґрунтовувати свою позицію, вести полеміку. Цілеспрямованою і системною має бути робота щодо розвитку умінь та навичок в усній та писемній формі відповідати на запитання, усно обґрунтовувати правильність розв'язку, будувати логічні конструкції з використанням відповідних словосполучень. Все це важливо для становлення молодшого школяра як особистості, свободи його самовизначення, досягнення ним ситуації успіху, формування в нього громадянської позиції, що базується на системі гуманістичних цінностей.

Під час проєктування уроків математики рекомендуємо враховувати відповідність навчального матеріалу меті навчання, віковим особливостям і навчальним можливостям учнів, а також потенціал системи навчальних завдань для досягнення очікуваних результатів.

Звертаємо увагу, що у програмі подано **орієнтовний перелік додаткових тем** для розширеного вивчення курсу. Додаткові теми не є обов'язковими для



вивчення. Учитель може обрати окремі теми із пропонованих або дібрати інші теми самостійно з огляду на методичну доцільність та пізнавальні потреби учнів. Результати вивчення додаткових тем не є об'єктом контролю й оцінювання.

### **Природнича, громадянська та історична, соціальна і здоров'язбережувальна освітні галузі**

#### **Інтегрований курс «Я досліджую світ»**

Зміст природничої, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, технологічної, інформатичної освітніх галузей у третьому класі об'єднуються, утворюючи інтегрований курс «Я досліджую світ», для якого типовим навчальним планом встановлено тижневе навантаження 3 год. Змістове забезпечення цього курсу представлено в першій частині підручників «Я досліджую світ», що створені для реалізації типової освітньої програми, розробленої під керівництвом О. Я. Савченко.

Проблема міжпредметної інтеграції є одним із чинників змін в початковій освіті, що зумовило скорочення переліку предметів, орієнтацію на формування ключових та предметних компетентностей, цінностей, урахування потреб і можливостей учнів.

Тематичну основу курсу складають змістові лінії, які визначені Державним стандартом початкової освіти і охоплюють складники освітніх галузей в їх інтегрованому змісті. Типовою освітньою програмою інтегрованого курсу для третього класу визначено особистісний поступ молодших школярів на основі формування цілісного образу світу в процесі засвоєння різних видів соціального досвіду, який охоплює систему інтегрованих знань про природу і суспільство, світоглядних орієнтацій, формування ключових компетентностей, необхідних для життя та продовження навчання, ціннісні орієнтації в різних сферах життєдіяльності та соціальної практики, способи дослідницької поведінки, які характеризують здатність учнів розв'язувати практичні завдання.

Компетентнісний підхід передбачає не лише достатній обсяг інформації про об'єкт пізнання, його якість, але й забезпечення дослідницької активності учнів у виявленні причинно-наслідкових зв'язків; надання переваги знанням, які можна здобути самостійно, застосовувати набутий досвід у нових ситуаціях.

Якщо у першому циклі (1-2 класи) початкової освіти надається перевага ігровим методам навчання, то у другому циклі (3-4 класи) має ширше застосовуватися діяльнісний підхід на інтегровано-предметній основі.

Новий ступінь навчання в 3-му класі базується на результатах, отриманих у другому класі. Опрацювання програмового змісту ґрунтується на частково-пошуковому методі навчання, який спрямований на розв'язання стрижневого завдання предмета, пов'язаного із формуванням способів навчально-пізнавальної діяльності учнів; мисленневих дій та операцій; вироблення умінь розкривати причинно-наслідкові зв'язки у природі.

Чільне місце у реалізації інтегрованого курсу відводиться творчим завданням, які передбачають застосування знань у незнайомій ситуації

(включають вправи з елементами пошукової й дослідницької діяльності, з елементами творчості).

Широко мають застосовуватися завдання, спрямовані на формування навичок самостійної роботи учнів з інформацією, засвоєння норм етичного, естетичного, морального ставлення до людей та природи.

В основу навчання має бути покладено діяльнісний підхід, який покликаний змістити акценти в освіті на активну діяльність. Діяльнісний підхід – є цілеспрямованою системою, націленою на результат, який може бути досягнутий тільки у тому випадку, коли буде зворотній зв'язок. Тому у навчанні даного курсу перевага надається практичним роботам, демонстраційним і лабораторним дослідям, спостереженням в природі, екологічному моделюванню та прогнозуванню, вирішенню ситуативних завдань, а також практичній діяльності з охорони природи.

Важливе значення у формуванні особистісного ставлення до об'єктів вивчення належить практико-орієнтованим проектам, які передбачають дослідження культурної спадщини українського народу, вивчення природи рідного краю, екологічних проблем, формують в учнів емоційно-ціннісне ставлення до природи.

Реалізуючи інформаційні проекти – розповіді в самій різноманітній формі – усній, письмовій, вокальної пісні, підготовці презентаційних матеріалів тощо, у школярів формують способи самоорганізації навчальної діяльності, вміння роботи з інформацією (пошук необхідної інформації в довідкових виданнях, в тому числі на електронних носіях, у мережі Internet), комунікативні та комунікаційні вміння та навички.

Рекомендовано залучати учнів третього класу і до участі у різноманітних творчих проектах, що створює умови для їхнього особистісного розвитку. Кінцевим продуктом творчого проекту можуть бути малюнок, журнал, газета, екологічний знак, плакат, постер, збірка, колективний колаж, відеофільм, вечір, свято, вистава, сценка, годівниця, тощо.

Проектну діяльність необхідно спрямовувати не стільки на поглиблення знань учнів з певного питання, скільки на набуття досвіду самостійного виконання завдань, вміння формулювати завдання і ставити запитання, працювати в команді, знаходити нестандартні і оригінальні рішення проблеми, розкрити свій індивідуальний потенціал, проявити творчість.

Тематика проектів та їхні назви, запропоновані у програмі, можуть бути змінені на розсуд учителя, але повинні відповідати освітнім завданням відповідного розділу програми. Рекомендована кількість проектів у 3-му класі - не менше 4-х.

У 3 класі значну увагу приділяють дослідницькому методу навчання, який передбачає організацію процесу отримання нових знань та умінь. Принципова відмінність дослідження від проектування полягає в тому, що дослідження не передбачає створення будь-якого заздалегідь планованого об'єкта. Дослідження – це процес пошуку невідомого, нових знань, а проектування – вирішення

певного, чітко усвідомленого завдання. Уміння проводити самостійні дослідження, осягнення істини легко прищеплюються і переносяться в подальшому на всі види діяльності, якщо вчитель створює для цього певні умови.

Важливе значення для емоційно-естетичного сприйняття природи молодшими школярами відіграють спостереження та власні дослідження; творчі завдання, екологічні акції, дидактичні ігри; уроки, проведені у формі подорожі, усного журналу, репортажу з місця подій, святкування дня Землі, води, прильоту птахів тощо. Такі форми проведення навчальних занять позитивно впливають на емоційну сферу дитини, сприяють розвитку її уяви, фантазії, мислення, концентрують увагу.

Однією із пропонованих форм роботи у 3 класі є екскурсія (кожної пори року). Вона дозволяє проводити спостереження, вивчати тіла і явища природи в природних або штучно створених умовах. Зміст екскурсій повинен мати безпосередній зв'язок із пройденим на попередніх уроках матеріалом, або випереджувальний характер. У той же час отримані на екскурсіях результати спостережень і зібрані матеріали доцільно використовувати на наступних уроках. Екскурсія в природу є однією з доступних та обов'язкових форм роботи з молодшими школярами, у ході якої учні досліджують взаємозв'язки, що склалися у різних екологічних системах (на луках, у лісі, степах, водоймі, тощо).

Організуючи урок-екскурсію потрібно пам'ятати, що такі уроки мають іншу структуру і потребують певних завдань для кожного етапу уроку. Перед проведенням екскурсії потрібно скласти список і підготувати необхідне обладнання (блокнот, олівці, ручки, пакетики для збору природного матеріалу, біноклі, лупи, гномон, компас, термометр, мірна стрічка, снігомірна лінійка (рейка), визначники тощо); продумати місце, час проведення екскурсії, розробити маршрут, підібрати загадки, вікторини, вірші, провести інструктаж учнів з безпеки життєдіяльності. Під час вступної бесіди окреслюють тему, мету екскурсії, актуалізують набутий досвід з теми. Самостійна робота учнів під час екскурсії супроводжується коментарями вчителя. Важливим етапом уроку-екскурсії є звітування дітей про виконану роботу, фотозвіт та демонстрація зібраного матеріалу. За необхідності вчитель (або учень) може виступити з додатковими повідомленнями. Завершується екскурсія заключною бесідою, підведенням підсумків, фото- або відеозвітом, заповненням календаря спостережень за погодою та природою.

Формування громадянської компетентності у молодших школярів має здійснюватися поетапно із поступовим засвоєнням ними єдності компонентів «Я – сім'я – школа – рідний край – Україна – світ», що передбачає розкриття взаємодії людей у сім'ї, колективі, суспільстві; активні контакти дітей з соціальним оточенням, накопичення досвіду особистісного ставлення до системи цінностей демократичного суспільства.

Особливо важливого значення надається зв'язку змісту освіти з життям, оскільки відсутність або недостатність відповідного досвіду учнів та учениць потребує постійного залучення їх до аналізу життєвих ситуацій, формування

навичок критичного мислення. Необхідно сприяти тому, щоб дитина використовувала набуті нею знання про способи громадянської активності як у знайомих, так і змінених, нових ситуаціях, що впливатиме на розвиток досвіду індивідуальної творчої діяльності.

Пріоритетну роль в організації освітньої діяльності молодших школярів необхідно надавати активним методам і формам, що ґрунтуються на демократичному стилі, сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи, творчості, розвивають уміння міркувати, аналізувати, ставити запитання, шукати власні відповіді, робити висновки. Ефективними є колективні, групові та індивідуальні творчі справи, використання проєктних, інтерактивних, інформаційно-комунікаційних технологій. Важливим є включення молодших школярів в активну пізнавальну, дослідницьку діяльність (оскільки об'єкти вивчення важливо сприймати безпосередньо), створення умов для самовираження, організації комунікативного спілкування, застосування в освітньому процесі елементів дискусії, що є ефективними засобами розвитку особистості, її громадянської позиції, формування в учнів цілісної картини світу.

Важливо наголосити на необхідності формування у молодших школярів медіаграмотності засобами медіаосвіти в інтегрованому курсі «Я досліджую світ». Цьому сприятиме системна та послідовна робота учнів з різними видами медіатекстів, з метою формування у них практичних умінь, а саме: пошук необхідної та відсторонення від непотрібної медіаінформації, створення власних медіатекстів; стимулюванн творчого потенціалу молодших школярів як у напрямі створення власних медіатекстів, так і в напрямі творчого сприймання медіатекстів.

Кількість годин на вивчення кожного розділу інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 3-му класі можуть змінюватися відповідно до авторського викладу, підготовленості класу, регіональних особливостей, освітньої програми школи, необхідності своєчасного реагування на конкретні умови, в яких відбувається освітній процес (наближення епідемій, стихійне лихо, інфекційні хвороби тощо).

### **Технологічна та інформатична освітні галузі**

#### **Інтегрований курс «Дизайн і технології». Інформатика**

Зміст технологічної та інформатичної освітніх галузей реалізують через інтегрований курс «Дизайн і технології» та навчальний предмет «Інформатика».

Змістове забезпечення інтегрованого курсу «Дизайн і технології» та предмета «Інформатика» представлено в підручниках «Я досліджую світ», що реалізують типову освітню програму, розроблену під керівництвом О. Я. Савченко, таким чином: інтегровано в обох частинах підручника – у підручниках авторських колективів М. С. Вашуленка та ін.; Т. Г. Гільберг та ін.; І. І. Жаркової та ін.; інтегровано в другій частині підручника – у підручниках авторських колективів М. М. Корнієнко та ін.; В. В. Вдовенко та ін.; Н. В. Морзе та ін.

Технологічна освітня галузь має забезпечувати цілісний розвиток особистості дитини засобами предметно-перетворювальної діяльності, формування ключових та проєктно-технологічної компетентностей, необхідних для розв'язання життєвих проблем, культурного й національного самовираження.

Завдання освітньої галузі спрямовані на формування допитливості, цілісного уявлення про матеріальне і нематеріальне виробництво; сприяння розвитку естетично-ціннісного ставлення до традицій українського народу в праці, декоративно-ужитковому мистецтві; набуття досвіду поетапного створення корисних і естетичних виробів у партнерській взаємодії: від задуму до його втілення в різних матеріалах; вироблення навичок раціонального використання матеріалів, безпечного застосування традиційних та сучасних технологій; формування культури праці, прагнення удосконалювати процес і результати проєктно-технологічної діяльності та свій життєвий простір.

Змістові лінії, за якими структурована програма інтегрованого курсу «Дизайн і технології», відображають завершений цикл проєктно-технологічної діяльності: «Інформаційно-комунікаційне середовище», «Середовище проєктування», «Середовище техніки і технологій», «Середовище соціалізації».

Реалізація змістової лінії **«Інформаційно-комунікаційне середовище»** спрямовує партнерську взаємодію учасників освітнього процесу на розвиток асоціативно-образного та критичного мислення, оволодіння базовими знаннями, формування цілісного уявлення про виробничу сферу людської діяльності та створює підґрунтя для ознайомлення зі способами інтегрованої проєктно-технологічної діяльності.

Реалізація змістової лінії **«Середовище проєктування»** забезпечує розвиток аналітичного, просторового та творчого мислення, уміння працювати в команді, створення умов для оволодіння елементами дизайну: виявлення проблем, продукування ідей, вибору соціально і особистісно значущих об'єктів проєктування; виконання елементарних графічних зображень; добір матеріалів для виготовлення виробу за їх властивостями; експериментування з матеріалами і технологіями для реалізації власних ідей; планування технології послідовності виготовлення виробу.

Реалізація змістової лінії **«Середовище техніки і технологій»** передбачає розвиток логічного та алгоритмічного мислення, психомоторних здібностей, здатності до координування дій і взаємодопомоги; навичок організації робочого місця, безпечної праці з ручними, механічними інструментами й пристосуваннями; умінь поетапного виготовлення виробів з використанням традиційних та сучасних технологій, раціональної обробки різних матеріалів.

Реалізація змістової лінії **«Середовище соціалізації»** спрямована на розвиток емоційного інтелекту; оцінювання і самооцінювання процесу та результатів власної або спільної проєктно-технологічної діяльності; розвиток здатності презентувати освітні результати, обговорювати їх з іншими, ефективно використовувати створені вироби; формування досвіду добродійної діяльності,

підприємливості, гостинності; виконання трудових дій у побуті, розвиток прагнення якісно і безпечно облаштовувати свій життєвий простір.

Водночас для реалізації усіх вищезазначених завдань актуальним у 3 класі залишається удосконалення навичок безпечних прийомів виконання операцій з ручних технік обробки матеріалів та економного використання матеріалів. Задля цього необхідно акцентувати увагу на організації робочого місця, правилах внутрішнього розпорядку, безпеці праці та санітарних нормах. Предметно-перетворювальна діяльність має забезпечувати розвиток умінь працювати в команді, виховання ціннісного ставлення до себе як суб'єкта діяльності, шанобливого ставлення до людей праці та їхньої професії, трудових традицій українського народу.

Звертаємо увагу, що розподіл навчальних годин за темами, добір об'єктів проєктно-технологічної діяльності вчитель визначає самостійно, враховуючи умови навчання та педагогічну доцільність. Рекомендуємо навчальний матеріал вибудовувати навколо актуальних освітніх тем. Критеріями вибору тем мають бути корисність, практична значущість виробу, його естетична цінність.

Обов'язковою умовою проведення занять є виготовлення корисного й естетичного виробу – індивідуально, в парі або в групі, оцінювання і презентація освітніх результатів.

Формування у здобувача освіти інформаційно-комунікаційної та інших ключових компетентностей, здатності до розв'язання завдань з використанням цифрових пристроїв та інформаційно-комунікаційних технологій для розвитку критичного, аналітичного, синтетичного, логічного мислення, реалізації творчого потенціалу, формування активної, відповідальної, безпечної та етичної діяльності в інформаційному суспільстві забезпечує інформаційна освітня галузь.

Завдання освітньої галузі спрямовані на формування умінь знаходити та опрацьовувати інформацію із використанням пошукових систем; створювати інформаційні об'єкти та опрацьовувати їх у програмних середовищах; здійснювати індивідуальну й колективну діяльність в інформаційному середовищі; критично оцінювати інформацію для розв'язання життєвих проблем; дотримуватися етичних, міжкультурних та правових норм інформаційної взаємодії; дотримуватися правил безпечної роботи з комп'ютерними пристроями.

Програму структуровано за змістовими лініями, в назвах яких відображено ключові поняття навчального предмета: «Інформація. Дії з інформацією», «Комп'ютерні пристрої для здійснення дій із інформацією», «Об'єкт. Властивості об'єкта», «Створення інформаційних моделей. Змінення готових. Використання» «Алгоритми».

Для реалізації змістової лінії **«Інформація. Дії з інформацією»** учитель має вибудувати таку систему завдань, яка б забезпечила розуміння дитиною поняття «інформація». Важливо, щоб учні наводили приклади інформації, властивостей інформації, форм подання та дій з інформацією з повсякденного

застосування, доцільно використовували інформацію для виконання практико орієнтованих завдань. Протягом навчального року поняття інформації, її властивостей, форм подання та використання розширюється і доповнюється, чим забезпечується поступове нарощування складності матеріалу та формування способів діяльності на вищому рівні узагальнення.

Реалізація змістової лінії **«Комп'ютерні пристрої для здійснення дій із інформацією»** передбачає формування уявлення про те, що людина в житті постійно зустрічається з інформацією, працює з нею та може використовувати при цьому сучасні засоби ІТ з умінням захистити свій інформаційний простір. Для виконання практичних робіт учитель може використовувати різні програми (онлайн-середовища Інтернету, додатки для мобільних пристроїв), що рекомендовані чи схвалені для використання в закладах загальної середньої освіти.

У ході реалізації змістової лінії **«Об'єкт. Властивості об'єкта»** слід розглядати поняття об'єкта, властивостей об'єктів і значень цих властивостей. Дітям необхідно пропонувати завдання наводити із власного життя приклади різних об'єктів, їхніх властивостей і значень цих властивостей, впорядковувати та групувати об'єкти на основі значень властивостей. Шляхом дослідницьких вправ необхідно формувати уявлення про вплив значень властивостей об'єктів на подальше їх використання та опрацювання. Доцільними на цьому етапі навчання можуть бути вправи на побудову складних об'єктів із запропонованих частин, в тому числі самостійно доповнюючи з відсутніх компонентів; вправи на представлення інформації різними способами – у вигляді чисел, тексту, зображень, схем, таблиць, презентацій; вправи на зміну значень властивостей текстових та графічних об'єктів; вправи на дослідження об'єктів за допомогою створених моделей. Об'єктний підхід має пронизувати навчання теоретичного та практичного матеріалу всіх змістових ліній курсу.

Реалізацію змістової лінії **«Створення інформаційних моделей. Змінення готових. Використання»** спрямовують на розвиток навичок створення інформаційної моделі в різних програмних середовищах, зокрема у табличній формі; початкових навичок використання різноманітних засобів інформаційних технологій для вирішення навчальних завдань; сприймання та представлення інформації у вигляді тексту: читати та змінювати тексти, визначати ключові слова в тексті, створювати та опрацьовувати текст; сприймати різноманіття графічних даних; створювати власні зображення у вигляді малюнків та творчо опрацьовувати готові зображення; презентувати інформацію у вигляді слайдів. Під час роботи з текстами доцільно пропонувати учням застосовувати уміння щодо роботи з текстом, набуті на уроках української мови та літературного читання.

Реалізацію змістової лінії **«Алгоритми»** необхідно спрямовувати на розвиток розуміння поняття виконавця, його середовища, команди, системи команд виконавця алгоритму, основних алгоритмічних структур, зокрема, слідування, розгалуження та повторення; умінь виконувати готові алгоритми, а

також складати прості алгоритми для виконавців, які працюють у певному зрозумілому для відповідної вікової категорії середовищі, використовуючи просту систему їхніх команд; навичок шукати помилки в послідовності команд, аналізувати зміст завдань на складання алгоритму для виконавців; вміння розв'язувати задачі з повсякденного життя, застосовуючи алгоритмічний підхід; уміння планувати послідовність дій для досягнення мети, передбачати можливі наслідки.

Звертаємо увагу, що учитель може змінювати порядок вивчення тем та самостійно визначати обсяг (кількість годин) на вивчення кожної теми курсу, а також на повторення, узагальнення та систематизацію під час вивчення кожної теми, вибудовуючи найбільш доречну для конкретного класу траєкторію навчання.

Важливо, щоб здобувачі освіти зрозуміли головні особливості безпечної роботи з інформаційними джерелами та почали використовувати відповідні навички та знання при вивченні інших навчальних предметів. Важливим є задоволення пізнавальних інтересів здобувачів освіти, підтримка їх творчої ініціативи та прагнення до освоєння нових інформаційно-комунікаційних технологій, що створюватиме відчуття доступності в постійному оновленні своїх компетентностей.

Для дотримання норм безпеки дитини рекомендується організувати навчання у закритому захищеному інформаційному середовищі. Облікові записи для електронного листування та співпраці в мережі створює адміністратор навчального закладу.

Під час формувального оцінювання оцінні судження учасників освітнього процесу можуть стосуватись таких аспектів: 1) рівня володіння теоретичними знаннями; 2) здатності до застосування вивченого матеріалу у практичній діяльності; 3) свідомого та відповідального ставлення до етичних, міжкультурних та правових норм інформаційної взаємодії; 4) вміння співпрацювати; 5) використання матеріалу із повсякденного життя; 6) свідомого знання правил безпечної праці.

#### **Мистецька освітня галузь**

Зміст мистецької освітньої галузі може реалізовуватися як через *інтегрований курс «Мистецтво»*, так і через *окремі предмети* за видами мистецтва: *образотворче мистецтво і музичне мистецтво*. Вибір здійснюється з урахуванням фахової підготовки кадрового складу педагогічних працівників школи та погоджується педагогічною радою. За умови обрання закладом загальної середньої освіти окремого викладання через окремі предмети, в освітній програмі школи зазначаються окремі навчальні предмети: «Мистецтво: образотворче мистецтво», «Мистецтво: музичне мистецтво», – на які відводиться по 1 годині на тиждень.

Зasadничим нормативним документом для закладів загальної середньої освіти є Типові освітні програми, які через очікувані результати навчання



конкретизують, чого саме мають навчитися здобувачі освіти на певному циклі навчання.

Для досягнення визначених програмою результатів навчання вчитель самостійно може визначати тематику навчання, мистецький контент (художній матеріал), обсяг годин на вивчення окремої теми, поурочний розподіл опанування кожної теми, технології навчання тощо. Зазначимо, що мистецькі твори для сприймання та виконання учнями мають відповідати критеріям їх високої художньої якості, цікавості для учнів і відповідності їх віку. Вищеозначене педагог відображає у календарно-тематичному плані на навчальний рік, відповідно до якого він здійснює навчання здобувачів освіти.

Необхідною умовою реалізації завдань мистецької освітньої галузі є дотримання інтегративного підходу у навчанні, який може розглядатися у декількох значеннях:

*(у вузькому)* через узгодження програмового змісту в межах галузі між різними навчальними предметами (за умови автономного викладання «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво»);

*(у широкому)* через узгодження предметів мистецької освітньої галузі із змістом інших освітніх галузей (наприклад, сприймання музичного твору, мультфільму тощо на заняттях з вивчення мови), за умови дидактичної доцільності і коректності використання того чи іншого матеріалу.

Для якісної реалізації інтегрованого підходу у навчанні мистецтву на допомогу вчителю можуть бути підручники. У 2020/2021 навчальному році здобувачі освіти 3-го класу будуть опановувати зміст мистецької освітньої галузі по одному з дев'яти підручників, які пройшли конкурсне випробовування і рекомендовані до впровадження в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти. З переліком підручників та їх електронними версіями можна ознайомитися на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» на сторінці електронної бібліотеки за покликанням <https://cutt.ly/DyAqLI9>

Кожен із підручників, відповідаючи типовим освітнім програмам, представляє авторську модель інтегрованої мистецької освіти (тематизм, твори для сприймання і творення, система завдань тощо). Втім, підручник – це навчальне видання для учня, інструмент для оптимізації його (її) навчання. Педагогу він може слугувати орієнтиром для конструювання уроків у частині визначення тематизму, добору мистецького матеріалу та методичного інструментарію. Водночас для досягнення цілей і завдань кожного конкретного уроку, зокрема формування тих чи тих очікуваних результатів навчання, визначених типовою освітньою програмою, педагогу необхідно залучати дітей до різних видів художньо-творчої діяльності. Для реалізації педагогічних завдань вчитель може використовувати різний мистецький контент та методичний інструментарій, зокрема який не охоплено змістом підручника. Тому наголосимо, основним нормативним документом, що визначає зміст та вимоги освіти в закладі освіти є типова освітня програма, а підручник – один з

педагогічних засобів (з-поміж багатьох інших), що допомагає розв'язувати освітні завдання, визначені програмою.

Види діяльності учнів на уроках мистецтва репрезентують дві взаємопов'язані складові *сприймання* (аналіз-інтерпретація) і *творення* мистецтва. Поступове і системне набуття учнями художнього досвіду здійснюється у тісному їх взаємозв'язку. Тільки за умови, коли учні будуть активно сприймати художні образи, творити їх самостійно (або у взаємодії з іншими), виявляти власну позицію, здійснювати творчий відбір художніх засобів – діяльність на уроках мистецтва буде ефективно впливати на розвиток емоційної сфери дитини (в тому числі емоційного інтелекту), формування художньо-образного, критичного, інших видів мислення, виховання художніх потреб, інтересів, смаків тощо.

Другий цикл навчання у цьому контексті є важливим, адже діти вже мають певний мистецький досвід, здобутий на першому циклі навчання, у них активно розвиваються мислення, пам'ять, увага, уява. Тому важливим завданням педагога – підтримати і активно розвивати уміння та навички в галузі мистецтва.

У художньо-творчій діяльності з музичного мистецтва необхідно приділяти увагу формуванню вокальних навичок дітей (зокрема, співу в унісон). При цьому зазначимо, що використання електронного супроводу («мінус»-фонограм) доцільно лише на заключному етапі вивчення вокального твору. Важливим акцентом у діяльності педагога залишається розвиток ритмічного чуття, який здійснюється через створення ритмічного супроводу до власного співу, гру на елементарних музичних інструментах (в тому числі, в ансамблі), хореографічних рухах під музику тощо. На уроках мистецтва необхідно давати учням можливість у виявленні власної музичної творчості через імпровізації, створення ритмічних послідовностей, мелодій тощо. Звертаємо увагу, що знайомство учнів з музичною (в тому числі нотною) грамотою має відбуватися природньо, у безпосередній музичній діяльності – співі, грі на елементарних музичних інструментах тощо.

В образотворчій діяльності учні, на основі вже отриманого художнього досвіду, мають системно і послідовно опановувати секрети мови візуальних мистецтв, зокрема різні живописні і графічні техніки, способи ліплення, деякі техніки декоративно-ужиткового мистецтва, знайомитися з елементарними законами композиції, перспективи, основами кольорознавства, способами стилізації тощо. Для досягнення поставлених завдань педагогу необхідно не тільки запропонувати відтворити той чи той зразок, а й сприяти розвитку творчості дитини: показати варіативність виконання завдання в межах поставленої навчальної цілі; запропонувати можливість додавання елементів (відмінних від запропонованого зразка) у власну композицію тощо.

Набуття елементарних умінь з театрального та хореографічного мистецтва має відбуватися природньо у тісному зв'язку з іншими видами діяльності: рухи під музику, інсценізація творів мистецтва тощо.

Водночас, в контексті інтегрованого навчання відбувається формування поліхудожніх умінь та якостей (здатність до порівняння мови різних видів мистецтва, відтворення різних явищ через музичні інтонації, малюнок, рух, жест, «оживлення» творів образотворчого мистецтва, візуалізація музики тощо).

У процесі аналізу – інтерпретації творів мистецтва слід привчати уважно слухати і споглядати твори мистецтва, висловлювати власні враження, розширювати словниковий запас учнів для характеристики мистецьких творів, шукати зміст, розуміти, яким чином він розкривається (через характеристику художньої мови). Водночас, у процесі обговорення не слід вдаватися до суто мистецтвознавчого аналізу, а застосовувати різні методичні прийоми та методи для зацікавлення учнів та їх занурення у зміст твору. Системно і послідовно потрібно привчати дітей визначати, описувати емоційні стани, викликані почутим, побаченим, формувати культуру емоційного сприймання й реагування на твір мистецтва.

Окрім того, важливо привчати дітей не тільки творити і самовиражатися, але й презентувати результати власної творчості, брати участь у шкільних мистецьких заходах (концертах, виставках, інсценізаціях тощо), а з часом виявляти ініціативу їх створення, спілкуватися з друзями та знайомими про мистецтво. Пізнання мистецтва відбувається, як через художньо-творчу діяльність, так і активне сприймання творів різних видів мистецтва та знайомства з особливостями їхньої художньо-образної мови.

Система оцінювання результатів навчання в мистецькій освітній галузі ґрунтується на позитивному ставленні до кожного учня (учениці). Оцінюється не рівень недоліків і прорахунків, а рівень прогресу особистісних досягнень, тому критерієм перевірки та оцінювання результатів мистецької освіти є динаміка особистісного розвитку учня (учениці). Безперечно, певну роль у мистецькій сфері відіграють спеціальні художні здібності (музичний слух, вокальні дані, відчуття ритму, кольору, пропорцій, симультанне образне сприймання тощо), які можуть впливати на освітні результати учнів. Втім для створення об'єктивності системи оцінювання, перевірка має інтегрувати такі показники:

- ставлення дитини до мистецької діяльності, її активність та ініціативність, її особистісний зріст у порівнянні з її попередніми досягненнями (*формувальне оцінювання*);
- досягнення дитини у різних видах діяльності відповідно до показників успішності, визначених освітньою програмою (*підсумкове оцінювання*).

Навчальна та методична література з предметів художньо-естетичного циклу зазначена у Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, що розміщені на офіційному сайті МОН. Під час підготовки вчителів до уроків радимо використовувати періодичні фахові видання, зокрема науково-методичний журнал «Мистецтво та освіта».

Методичні рекомендації щодо вивчення інтегрованого курсу «Мистецтво» можуть використовувати і заклади освіти, які організують освітній процес за типовою освітньою програмою, розробленою під керівництвом Р. Б. Шияна.

**Організація освітнього процесу в 3 класах  
за типовою освітньою програмою,  
розробленою під керівництвом Шияна Р. Б.**

Особливості типової освітньої програми, розробленої під керівництвом Р. Б. Шияна, полягають у структуруванні змісту початкової освіти за освітніми галузями та представленні його інтегровано в предметах вивчення, що визначені навчальним планом. Запропонована у програмі інтеграція забезпечує умови для формування в молодших школярів цілісної картини світу, здатності сприймати предмети/об'єкти і явища різнобічно, системно та визначати практичне застосування вивченого.

Інтеграція змісту та видів діяльності різних освітніх галузей відбувається навколо тем та проблемних питань природничого та соціокультурного змісту. Математичні та мовні уміння при цьому відіграють інструментальну роль та виступають засобами вирішення проблемних питань/ситуацій, пізнання світу, фіксації результатів досліджень. У навчальних програмах з української та іноземної мов, математики, мистецтва, фізичної культури окреслюється поступовий розвиток умінь (шлях досягнення очікуваних результатів навчання) у межах кожної змістової лінії.

Мовно-літературна освітня галузь реалізується у навчальних предметах «Українська мова», «Іноземна мова» та інтегрованому курсі «Я досліджую світ». Вивчення української мови у 3 класі передбачає часовий розподіл програмового матеріалу між предметом «Українська мова» та інтегрованим курсом «Я досліджую світ» (мовно-літературна галузь), відповідно до якого 5 годин на тиждень використовується на вивчення української мови як окремого предмета, 2 години української мови на тиждень включені до інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (мовно-літературна галузь). В інтегрованому курсі «Я досліджую світ» зміст мовно-літературної галузі розгортається лінійно разом із змістом решти освітніх галузей, що інтегруються.

Математика вивчається як окремий предмет (4 години на тиждень) та у складі інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (1 година на тиждень). Як і зміст мовно-літературної галузі в інтегрованому курсі «Я досліджую світ» зміст математичної освітньої галузі розгортається лінійно разом із змістом решти освітніх галузей, що інтегруються.

Досягнення очікуваних результатів природничої, громадянської та історичної, соціальної та здоров'язбережувальної, технологічної та частково мовно-літературної та математичної освітніх галузей забезпечує інтегрований курс «Я досліджую світ» (7 год на тиждень). Інтеграцію змісту цих освітніх галузей учитель представляє в календарно-тематичному плані.

Реалізація інформатичної освітньої галузі у 3 класі забезпечується предметом «Інформатика» (1 год на тиждень).

Реалізація мистецької освітньої галузі може здійснюватись як через інтегрований курс «Мистецтво», так і через окремі предмети за видами мистецтва: образотворче мистецтво і музичне мистецтво.

### **Мовно-літературна освітня галузь Українська мова**

Інтегрований мовно-літературний курс «Українська мова» забезпечує інтеграцію різних рівнів – *міжгалузеву, предметну* (немає поділу на уроки мови та читання, а подані мовно-мовленнєві завдання виконуються на основі літературних творів та медіатекстів). Наявність мовно-мовленнєвих вправ дозволяє на одному уроці розв'язувати завдання як мовної, так і літературної освіти, які традиційно реалізувались на окремих уроках. Також змістове забезпечення інтегрованого курсу «Українська мова» ґрунтується на інтеграції змісту природничої, громадянської та історичної, соціальної та здоров'язбережувальної, математичної та мистецької освітніх галузей. Інтегрований курс «Українська мова» має забезпечувати **формування нового українця**, що діє на основі національних та європейських цінностей, зокрема вихованню в учнів початкових класів високої патріотичної свідомості, почуття вірності та любові до Батьківщини; утвердженню в свідомості й почуттях особистості молодшого школяра патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України; усвідомленню досягнень українського народу, його інтелектуальних і духовних надбань; формуванню толерантного ставлення до інших народів, їхніх мов, культур; культивуванню кращих рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи тощо; вихованню почуття любові до української мови як мови державної, потреби її вивчати та спілкуватися нею.

В умовах інтегрованого мовно-літературного курсу на уроках з'являється можливість зреалізувати текстоцентричний (не словоцентричний, як було раніше) підхід до вивчення мовних явищ. З метою розвитку здатності спостерігати за мовними явищами, експериментувати зі звуками, словами, фразами, зокрема і в мовних іграх, для опанування початкових лінгвістичних знань і норм української мови, формування базових правописних умінь третьокласники досліджують їх, а потім самостійно роблять висновки, тобто складають правила. Для цього широко пропонуються мовні казки. Таким чином забезпечено дослідницький характер вивчення мовних явищ.

Формування орфоепічних, правописних, лексичних, граматичних, стилістичних, словотвірних умінь, що в цілому сприяє індивідуальному стилю мовлення, необхідно забезпечувати системою тренувальних, дослідницьких, пізнавальних й цікавих завдань, що подані у підручниках «Українська мова та читання». Ефективним засобом узагальнення та систематизації знань є мовний аналіз, який допомагає свідомому засвоєнню здобувачами освіти програмового матеріалу, формуванню в них мовних та мовленнєвих умінь і навичок.

Для удосконалення навичок читання, розвитку пізнавальних інтересів, збагачення духовного світу учнів через естетичне сприймання творів художньої літератури та медіапродуктів пропонуються завдання на читання з позначками, читання з передбаченням та ін.

Розвитку мовлення, уяви та творчого мислення в процесі роботи над текстом сприятиме переказування, творення текстів на основі коміксів, інфографіки, за поданим початком, серією малюнків, картиною, на основі власних спостережень та ін.

На уроках української мови рекомендовано застосовувати інноваційні технології, зокрема і технології розвитку критичного мислення: мапа думок, сенкан, РАФТ, асоціативний куш, діаграма Вєнна тощо; роботу з медіа (інфографіка, комікси, колаж, створення класної газети, реклама, лист, афіша). Вони сприятимуть вихованню в третьокласників позитивного емоційно-ціннісного ставлення до української мови, читання, дитячої книжки, прагнення вдосконалювати своє мовлення, а також розвитку літературно-творчих здібностей, умінь критично мислити та розв'язувати проблемні завдання.

Інноваційним інструментом для розвитку комунікативних умінь учнів є навчальні активності учнів, що передбачені змістовою лінією «Театралізуємо». Для досягнення визначених в ній очікуваних результатів рекомендуємо залучати учнів до сценічної творчості, в умовах якої школярі набувають акторського досвіду, зокрема імпровізації, що забезпечує розвиток у дитини емоційного інтелекту, творчого мислення, ініціативності, самосвідомості й самоєфективності, уміння мобілізувати інших, долати бар'єри, пов'язані з неоднозначністю, невизначеністю та ризиками, співпрацювати з іншими особами.

### **Математична освітня галузь**

Початковий курс математики спрямований на формування та розвиток в учнів математичної компетентності. У 3 класі, як і в 1-му та 2-му класах, навчання математики спрямовується на розкриття ролі математики для пізнання об'єктів, явищ, їх закономірностей та перспектив навколишнього світу; формування в учнів основ математичних знань, фактів, способів дій/операцій для розв'язання навчальних і практично-життєвих завдань, проблем, задач.

У сучасних умовах підвищеної уваги до вивчення систематичного шкільного курсу математики істотного значення набуває формування мотиваційної складової/мотивації до навчально-освітньої діяльності; розвитку та вдосконалення форм організації освітнього процесу щодо пізнання математичних фактів, залежностей, закономірностей, підвищення інтересу учнів до практичного використання математичних висновків, їх теоретичного, функціонального спрямування тощо. Фундамент цих критеріїв закладається в початкових класах, коли створюється база інформативної, діяльнісної/процесуальної, когнітивної процедури усвідомлення суті математики як форми реального та об'єктивного відображення і пізнання нового в навколишньому світі.

Рекомендуємо при ознайомленні з новими поняттями, новими фактами і залежностями в математиці проводити актуалізацію здобутих знань, інформації, навичок учнів, та використовувати проблемні запитання, які стимулюватимуть дітей до роздумів, до пошуку власних ідей, до бажання аргументувати, відстоювати свої позиції, думки, дії.

Оскільки математика є «універсальною» наукою, що розкриває сутність різних освітніх спрямувань/галузей, забезпечує інтегрований підхід при ознайомленні з певним математичним поняттям на реальних прикладах з життя, з об'єктами, що нас оточують, то для реалізації вимог освітньої математичної галузі типової програми, досягнення учнями очікуваних результатів навчання рекомендуємо систематично використовувати внутрішньопредметні і міжпредметні зв'язки, практично-діяльнісну інтеграцію з темами, розділами інших освітніх галузей, та пропонованими темами навчальних тижнів. Інтеграція має бути природньою, логічною, дидактично і практично виправданою.

Завдання освітньої математичної галузі реалізуються через вивчення окремого **навчального предмета «Математика»** (4 год на тиждень протягом навчального року) та включення програмового змісту з математики в інтегрований курс «Я досліджую світ», в інші освітні галузі як інструмент дослідження, порівняння, передбачення, обчислення, пізнання об'єктів за певними величинами, обґрунтування, опис подій в історичному ракурсі, залежностей між предметами/об'єктами природи, Всесвіту тощо. При розподілі програмового змісту навчального матеріалу між окремим предметом та інтегрованим курсом пропонуємо для інтегрованого курсу обирати теми, що передбачають виконання практико-орієнтованих завдань на застосування вивченого матеріалу різних змістових ліній. Водночас, звертаємо увагу, що матеріал змістових ліній «Вимірювання величин», «Просторові відношення», «Геометричні фігури» може бути використаний на уроках інтегрованого курсу і як новий з метою ознайомлення з ним учнів, і в подальшому використовуватися на уроках математики.

У курсі початкової математичної освіти зазначені завдання реалізуються за такими змістовими лініями: «Лічба», «Числа. Дії з числами», «Вимірювання величин», «Просторові відношення. Геометричні фігури», «Робота з даними».

Розв'язування проблем математичного змісту, в тому числі і сюжетні задачі, реалізується наскрізно у всіх змістових лініях. Дослідження та опис математичних фактів, відношень і закономірностей, що закладені в них, реалізують потенціал математичної галузі для формування в учнів здатності логічно мислити, узагальнювати, робити висновки, застосовувати набуті знання, навички для розв'язання навчальних і практичних завдань, задач, формувати, розвивати та вдосконалювати/збагачувати свідоме математичне мовлення.

Вправи та завдання до них, що пропонують підручники за чинною програмою, слід доповнювати аналогічними, подібними завданнями, які охоплюють безпосередню діяльність конкретного учня в класі, в школі, вдома (в сім'ї, родині), на дозвіллі тощо. Така практична діяльність якнайкраще формує

мотивацію, приносить моральне та інтелектуальне задоволення дитині, і що, звісно, формує й розвиває її математичні компетентності.

Враховуючи вікові особливості третьокласників та з метою усвідомленого, зацікавленого сприйняття змісту навчального матеріалу доцільно на освітніх заняттях практикувати дії з реальними об'єктами (у тому числі геометричними фігурами), предметними та схематичними ілюстраціями тощо. З цією метою вчитель може використовувати готові дидактичні засоби навчання для логіко-математичних видів діяльності, та виготовлені самостійно учнями (для створення яких варто проводити вимірювання, співставлення та порівняння їх за певними ознаками (за кількістю, розмірами, розміщенням, кольором, формою, призначенням, матеріалом тощо).

При вивченні початкового курсу математики особливу увагу варто приділяти збагаченню та розвитку математичного мовлення дітей. Правильне використання математичних термінів є лакмусом свідомого засвоєння, розуміння суті математичного поняття. Для цього пропонуємо пояснювати походження назви поняття, його етимологію. Цікавою формою роботи з застосування нового терміну може бути пропозиція дібрати синоніми чи антоніми (без вживання їх назв) до нього, «творча лабораторія» з придумуванням «своїх» назв. Вважаємо неприпустимим вимагати від учнів завчання структури речення для формулювання відповіді. Слід вчити учнів, що в кожній відповіді має бути використана частина запитання. У підручниках, навчальних посібниках формулювання завдання на обчислення дається по-різному (обчисли, виконай обчислення, знайти значення виразу, обчисли вираз, виконай дію (дії) тощо). Це розширює діапазон мовлення, показує усвідомлення процесу дії для досягнення мети – знайти результат.

Для формування вмінь аналізувати, виділяти істотне, головне, тобто те, що вказує на зв'язок і взаємозалежність між даними величинами, оцінювати інформацію та використовувати її в практичних ситуаціях, математичних формулюваннях, критично мислити пропонуємо при розв'язанні будь-якої математичної, навчальної чи життєвої проблеми використовувати графічну інтерпретацію: малюнки, світлини, схеми, схематичні рисунки, графи, діаграми, предметну демонстрацію тощо.

**Природнича, громадянська та історична, соціальна і  
здоров'язбережувальна, технологічна та інформатична освітні галузі  
Інтегрований курс «Я досліджую світ»**

Навчальний предмет «Я досліджую світ» у 3 класі спрямований на формування в учнів системи знань про природне і соціальне оточення людини, уявлень про взаємозв'язки і взаємозалежність природи і суспільства як загальнолюдські цінності. При вивченні інтегрованого курсу «Я досліджую світ» третьокласники знайомляться з елементарними поняттями з біології, хімії, екології, географії, основ здоров'я, фінансової грамотності, історії, безпеки життєдіяльності тощо.



Важлива роль належить інформатичній і технологічній галузям, які не тільки формують життєві компетенції, а й допомагають учням більше пізнати навколишній світ та поглибити знання з інших освітніх галузей. Їх зміст спрямований на оволодіння основами технологічних знань, вміннями і навичками працювати, способами планування та організації праці; на розвиток сенсорики, дрібної моторики рук, просторової уяви, здібностей орієнтуватися в інформації різного виду; освоєння знань про роль діяльності людини в перетворенні навколишнього світу; виховання працьовитості, шанобливого ставлення до людей різних професій та результатів їх праці.

Технологічна галузь сприяє розвитку знаково символічного і просторового мислення, репродуктивної та творчої уяви на основі розвитку здатності учнів до моделювання і відображення об'єкта і процесу перетворення в формі моделей (малюнків, схем); регулятивних дій, планування (вміння складати план дій і застосовувати його для вирішення завдань); прогнозування (передбачення майбутнього результату при різних умовах виконання дії), контроль, корекцію та оцінку; формуванню внутрішнього плану на основі поетапного відпрацювання предметно-перетворювальних дій; розвитку планувальної і регулюючої функцій мови; комунікативної компетентності молодших школярів на основі організації спільної продуктивної діяльності; розвитку естетичних уявлень і критеріїв на основі образотворчої і художньої конструктивної діяльності; формуванню мотивації успіху і досягнень молодших школярів, творчої самореалізації на основі ефективної організації предметно перетворювальної символіко моделюючої діяльності; ознайомленню молодших школярів зі світом професій і їх соціальним значенням, історією їх виникнення і розвитку як першої сходинки формування готовності до попереднього професійного самовизначення.

У 3 класі рекомендуємо ширше використовувати інформаційно-комунікаційні технології, пропонувати учням завдання на пошук інформації, створення власних проєктів. Виконання таких завдань має передбачати співпрацю й обмін інформацією та ідеями. Навчальні дії мають формувати в учнів уміння аналізувати, систематизувати та узагальнювати знайдену інформацію, оцінювати один одного, презентувати власні проєкти.

Освітній процес доцільно наповнювати спілкуванням та обміном інформацією з іншими учнями та вчителями через використання можливостей електронної пошти та соціальних мереж; роботою у віртуальному середовищі навчання; використанням цифрових пристроїв та інтерактивних панелей для технічної підтримки активних видів навчання. При цьому важливо навчати безпечній роботі з комп'ютерною технікою та безпеці мережевого спілкування й навчання у віртуальному середовищі. Окрім питань безпеки, пов'язаних з використанням в освітньому процесі ІКТ, на уроках курсу «Я досліджую світ» питання безпечної поведінки в різних ситуаціях, дотримання здорового способу життя є ключовими. На їх опрацювання зорієнтовує Державний стандарт початкової освіти, в якому наголошується пріоритетність «...розвитку

самостійності через особисту ідентифікацію, застосування моделі здорової та безпечної поведінки, збереження власного здоров'я та здоров'я інших осіб, добробуту та сталого розвитку». Тому інтегрований курс має сприяти пізнанню учнями свого внутрішнього світу і побудови гармонійних відносин з собою і навколишнім світом.

Організуючи вивчення курсу «Я досліджую світ», вчитель має враховувати, що його програма має спірально-концентричну будову, тому у різні роки навчання в межах циклу та з першого циклу у другий повторюється вивчення окремих тем з розширенням та поглибленням їх змісту.

У 3 класі важливою і *новою* темою курсу є тема «Організм людини», зміст якої спрямований на ознайомлення учнів з внутрішньою будовою людини. Під час першого циклу навчання учні вивчали зовнішню будову людини. У 3 класі під час вивчення цієї теми учні набудуть життєво важливих знань про свій організм, що представляє злагоджену високоорганізовану систему, яка регулюється і управляється нервовою системою. Основними методичними прийомами вивчення цієї теми є супроводження вивчення органів людини питаннями їх охорони, збереження здоров'я в цілому. У поєднанні з формуванням елементарних знань про людину, її організм необхідно працювати прищеплення дітям гігієнічних навичок і правил, вихованням культури здоров'я, культури харчування тощо. Опрацювання теми «Організм людини» закладає основи для формування здоров'язбережувальної компетентності, складниками якої є: турбота про особисте здоров'я і безпеку, реагування на діяльність, яка становить загрозу для власного життя, здоров'я, добробуту та інших осіб; визначення альтернатив, прогнозування наслідків, ухвалення рішень з користю для здоров'я, добробуту, власної безпеки та безпеки інших осіб; аргументований вибір на користь здорового способу життя, аналіз і оцінка наслідків та ризиків; підприємливість та етична поведінка для поліпшення здоров'я, безпеки та добробуту.

Звертаємо увагу на те, що у 3 класі, як і в 1-му та 2-му класах, основними методами вивчення навколишнього світу залишаються *спостереження й експеримент*. Діти частково знайомилися з цими методами у першому циклі навчання. Під час організації спостережень у 3 класі необхідно з учнями чітко визначати мету даного виду діяльності та об'єкт спостереження, створити необхідні умови і скласти план роботи. Під час спостереження доцільно фіксувати отримані результати. В кінці спостереження необхідно обов'язково робити висновки і розглянути можливості подальшої роботи. Експеримент дає можливість учням перевірити гіпотезу. Експерименти проводить вчитель або учні разом із вчителем. Використання дослідницького підходу в організації вивчення навколишнього світу сприяє зміні характеру взаємовідносин «учитель - учень» в бік співпраці, а також вихованню пізнавального інтересу, створення позитивної мотивації навчання, формування глибоких, міцних і дієвих знань та навичок. Дослідницька навчальна діяльність сприяє розвитку інтелектуальної сфери особистості, формуванню способів активної пізнавальної діяльності.

Наповнюючи освітній процес у 3 класі новими видами навчальних активностей, пропонуємо повністю не вилучати ігрове навчання, яке було домінуючим у першому циклі. Ігрова діяльність у формі дидактичних і сюжетно-рольових ігор сприяє активізації пізнавальних інтересів учнів, більш ефективному засвоєнню або закріпленню навчального матеріалу. Застосовуючи цю форму навчання на другому циклі потрібно пам'ятати головні елементи ігрової технології навчання: перед початком гри ставиться конкретна мета навчання; через ігрову діяльність досягається конкретний педагогічний результат; навчальна діяльність підкоряється правилам гри; навчальні матеріали є засобами гри. Ігрові прийоми, спрямовані на організацію колективних форм діяльності, сприяють тому, що учні вчаться поважати думку інших членів малої групи, прогнозувати кінцеві результати, самостійно планувати діяльність, визначати методи досягнення цілей.

Забезпечуючи наступність між першим і другим циклами початкової освіти, організація вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ» має ґрунтуватися на ціннісно-орієнтованому, особистісно-орієнтованому, компетентнісному, діяльнісному підходах.

З метою формування в учнів норм, звичок, способу життя, стилю поведінки, необхідних для успішного функціонування у суспільстві, змістове наповнення курсу має стимулювати прояв патріотизму і громадянської відповідальності; поваги; партнерської взаємодії; працелюбності і творчої ініціативи тощо.

Діяльнісний підхід на другому циклі навчання передбачає самостійний пошук, інтерпретацію, аналіз, узагальнення і оцінку різних джерел інформації, графічних даних та інших навчальних ресурсів. Це сприятиме реалізації таких очікуваних результатів навчання, як: опрацювання та систематизація інформації природничого змісту, отриманої з доступних джерел, та представлення її у різних формах; критичне оцінювання фактів, поєднання нового досвіду з набутим раніше і його творче використання для розв'язання проблем природничого характеру; робота з різними джерелами соціальної та історичної інформації, аналіз змісту джерел, їх критична оцінка; узагальнення інформації з різних джерел, розповідь про минуле і сучасне та інші.

Рекомендуємо в організації вивчення інтегрованого курсу застосовувати інструменти *інтегративного підходу*, який дозволяє формувати в уяві учнів цілісну картину світу і будується за принципом об'єднання декількох видів діяльності і різних засобів розвитку учнів, що забезпечує можливість формування і розвитку у них системи навчальних дій, а також передбачає вивчення розділів курсу не ізольовано, а в їх взаємозв'язку. Реалізація інтегративного підходу зумовлює застосування різних видів навчальних активностей, у тому числі різних видів рухової активності (фізкультхвилинки, рухливі паузи, театралізовані ігри тощо) на уроках з різних предметів. Також доцільно у процесі вивчення змісту навчального матеріалу враховувати

міжпредметні зв'язки з мовно-літературної, математичної, мистецької та інших освітніх галузей.

Актуальним для освітнього процесу у 3 класі залишається використання словесних методів навчання, що передбачає проведення бесід, дискусій, пояснень, роботу з підручником, яка включає різноманітні стратегії читання (виокремлення головної думки, сканування з метою знаходження відповіді на питання, застосування інтерактивної пізнавальної системи для ефективного читання та сприйняття нового тексту «INSERT» тощо). Використання підручників, наочних посібників рекомендується на кожному уроці, оскільки це сприяє успішній актуалізації вже вивченого матеріалу, допомагає у процесі усвідомлення нової інформації, розкриває вміння критично мислити та аналізувати прочитане, дає можливість учням отримати більш достовірні знання і реальну картину про навколишній світ, підвищує можливості рефлексії отриманої інформації та вміння працювати самостійно.

Актуальним засобом формування світогляду учнів є *проблемне навчання*, ефективність якого полягає у тому, що при вирішенні задач такого типу в учнів формується критичне, творче, діалектичне мислення. Проблемне навчання сприяє формуванню умінь застосування системи логічних прийомів або окремих способів творчої діяльності, умінь творчого застосування знань, тобто застосування знань у новій ситуації. Воно сприяє накопиченню досвіду творчої діяльності, оволодінню дослідницькими методами, набуттю досвіду вирішення практичних проблем та зміцнює мотиваційний складник освітнього процесу.

Навчально-пізнавальна діяльність на другому циклі навчання неможлива без *проектної діяльності*, яка спрямована на вирішення учнем або групою школярів дослідної, творчої або практичної проблеми. В організації проектної діяльності рекомендується враховувати вікові особливості учнів, їх інтереси та надавати переваги реалізації колективних або групових проектів. Оскільки проектні роботи не обмежуються тільки лише урочними годинами, тому пропонується використовувати резервний час та інтеграцію з позаурочною діяльністю.

Наголошуємо, що лише комплексне використання всіх підходів до організації навчального процесу створить можливості для організації навчальної діяльності на високому рівні, успішного досягнення очікуваних результатів та підвищення якості освіти.

## **БАЗОВА ТА ПОВНА ЗАГАЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА**

### **Освітня галузь «Мови і літератури»**

#### **Українська мова**

У 2020/2021 навчальному році вивчення української мови здійснюватиметься за такими програмами:

у 5 – 9 класах за навчальною програмою зі змінами, затвердженими наказом МОН від 07.06.2017 № 804;

у 10 – 11 класах – за навчальними програмами (рівень стандарту та профільний рівень), затвердженими наказом МОН від 23.10.2017 № 1407.

Навчальні програми розміщені на офіційному сайті МОН за покликанням <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>

Звертаємо увагу, що в мовленнєвій лінії навчальної програми для 10-11 класів подано перелік рекомендованих видів роботи, які дають змогу учням реалізувати здобуті знання на практиці. Ці види роботи забезпечують повноцінний мовленнєвий розвиток старшокласників, адже комплексно охоплюють формування всіх видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння і письма). Системний підхід до розвитку мовлення учнів не передбачає виділення окремих годин на традиційні для 5 – 9 класів аудіювання, читання мовчки та вголос, перекази, твори тощо, оскільки ці види роботи передбачено на кожному уроці. Учитель може на власний розсуд змінювати запропоновані теми й види роботи, але водночас прагнути впродовж року приділяти однакову увагу розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності.

Сучасні соціокультурні умови, інтеграція української освіти в європейський контекст зумовлює введення до навчальних програм такого виду письмових робіт, як есе, спрямованого на активізацію навчально-пізнавальної діяльності учнів, учениць, підвищення в них інтересу до навчання предмета, розвиток особистості, критичного мислення, лінгвокреативності.

*Есе* – самостійна творча письмова робота, ознакою якої є особистісний характер сприймання проблеми та її осмислення, невеликий обсяг, вільна композиція, невимушеність та емоційність викладу.

#### Види есе: вільне і формальне

Вільне	Формальне
<i>Ознаки:</i>	<i>Ознаки:</i>
невеликий обсяг (7-10 речень); довільна форма і стиль викладу зі збереженням структурованості тексту (вступ, основна частина, висновок); наявність позиції автора.	обсяг 120-200 слів логічна організація структури: наявність відповідних компонентів (теза, аргументи, приклади, оцінювальні судження, висновок); грунтовність викладу; наявність позиції автора.

*Вільне есе* обмежене в часі (5 – 10 і 10 – 15 хв.). До нього доцільно вдаватися на кожному уроці й на різних етапах його: цілевизначення, закріплення, рефлексії тощо.

Для написання формального есе виділяють більше часу: від 20 до 45 хвилин.

*Види формального есе:*

*інформаційне* (есе-розповідь, есе-визначення, есе-опис);

*критичне;*

*есе-дослідження* (порівняльне есе, есе-протиставлення, есе причини-наслідку, есе-аналіз).

*Вимоги до формального есе*

1. Обсяг – 1 – 2 сторінки тексту (120-200 слів).
2. Есе повинно сприйматися як цілісний твір, ідея якого зрозуміла й чітка.

3. Кожен абзац есе розкриває одну думку.
4. Необхідно писати стисло і ясно. Есе не повинно містити нічого зайвого, має нести лише інформацію, необхідну для розкриття ідеї есе, власної позиції автора.
5. Есе має відрізнятися чіткою композиційною побудовою, бути логічним за структурою. В есе, як і в будь-якому творі, повинна простежуватися внутрішня логіка, що визначається, з одного боку, авторським підходом до обговорюваного питання, а з іншого – самим питанням. Необхідно уникати різких стрибків від однієї ідеї до іншої, думка має розкриватися послідовно.
6. Есе повинно засвідчити, що його автор знає й осмислено застосовує теоретичні поняття, терміни, узагальнення, ідеї.
7. Есе має містити переконливе аргументування порушеної проблеми.

#### *Структура есе*

Есе складається з таких частин – *вступ, основна частина, висновок.*

*Вступ* – обґрунтування вибору теми есе.

*Основна частина* – теоретичні основи обраної проблеми й виклад основного питання. Ця частина припускає розвиток аргументації й аналізу, а також обґрунтування їх, виходячи з наявних даних, інших аргументів і позицій.

*Висновок* – узагальнення й аргументовані висновки до теми тощо. Підсумовує есе або ще раз вносить пояснення, підкріплює зміст і значення викладеного в основній частині.

#### ***Критерії оцінювання мовного та змістового оформлення есе***

<i>Критерії оцінювання змісту есе</i>	Бали	<i>Критерії оцінювання мовного оформлення есе</i>		Бали
Вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів		Грамотність		
		орфографічні, пунктуаційні, помилки	лексичні, граматичні, стилістичні	
Побудованому учнем (ученицею) тексту бракує зв'язності й цілісності, урізноманітнення потребує лексичне та граматичне оформлення роботи; теза не відповідає запропонованій темі; не наведено жодного аргументу.	1	13 і більше		1
Побудоване учнем (ученицею) висловлення характеризується фрагментарністю, думки викладаються на елементарному рівні; потребує збагачення й урізноманітнення лексики і граматична будова мовлення; теза не відповідає запропонованій темі;	2	12		9-10 і більше

наведені аргументи не є доречними; прикладу немає або він не є доречним.				
Учневі (учениці) слід працювати над виробленням умінь послідовніше й чіткіше викладати власні думки, дотримуватися змістової та стилістичної єдності висловлення, потребує збагачення та урізноманітнення лексики й граматична будова висловлення; теза частково відповідає запропонованій темі; наведений аргумент не впливає з тези; приклад не є доречним; висновок сформульовано нечітко.	3	11		3
Висловлення учня (учениці) за обсягом складає дещо більше половини від норми й характеризується певною завершеністю, зв'язністю; чіткіше мають розрізнятися основна та другорядна інформація; висновок лише частково відповідає тезі або не пов'язаний з аргументами; <i>є недоліки за сімома показниками: посереднє розуміння теми; порушення послідовності побудови твору; рівень словникового запасу нижче середнього; відносна стильова єдність твору; не сформульовано вправно тезу; наведено один аргумент.</i>	4	9-10		4
За обсягом робота учня (учениці) наближається до норми, загалом є завершеною, тему значною мірою розкрито; не сформульовано вправно тезу; наведено один аргумент; приклад непереконливий; висновок лише частково відповідає тезі, не пов'язаний з аргументом та	5	7-8	7-8	5

<p>прикладом; трапляються недоліки за низкою показників (до шести): роботі властива поверховість висвітлення теми, не простежується основна думка, відносно струнка побудова твору, середній рівень словникового запасу, бракує стильової єдності.</p>				
<p>За обсягом висловлення учня (учениці) сягає норми, його тема розкривається, виклад загалом зв'язний; учень (учениця) наводить один доречний аргумент; наводить непереконливий приклад; висновок лише частково відповідає тезі або не пов'язаний з аргументами та прикладами; робота характеризується недоліками за п'ятьма показниками: помітний її репродуктивний характер, відсутня самостійність суджень, їх аргументованість, добір слів не завжди вдалий, учень (учениця) неточно добирає слова й синтаксичні конструкції.</p>	6	5-6		6
<p>Учень (учениця) самостійно створює достатньо повний, зв'язний, з елементами самостійних суджень текст, формулює тезу, яка відповідає запропонованій темі; наводить один доречний аргумент; вдало добирає лексичні засоби; висновок відповідає запропонованій темі; у роботі є недоліки (до чотирьох): відхилення від теми, порушення послідовності її викладу; висловлювання не завжди конкретне, просторовий виклад міркувань, не підкріплених фактичним матеріалом, нелогічне розташування абзаців,</p>	7	4	6	7



<i>переходи між ними не є вмотивованими; основна думка не аргументується.</i>				
Учень (учениця) самостійно буде достатньо повне, осмислене висловлення, загалом ґрунтовно висвітлює тему, формулює тезу, що відповідає запропонованій темі; наводить один доречний аргумент; приклад не конкретизований; висновок відповідає запропонованій темі; <i>трапляються недоліки за трьома показниками: невміння пов'язати предмет обговорення із сучасністю, не добирає переконливі докази для обґрунтування певного явища, відносно багатство словникового запасу, робота не відзначається різноманітністю та чіткістю слововживання.</i>	8	3	5	8
Учень (учениця) самостійно буде послідовний, повний, логічно викладений текст; формулює тезу, що відповідає запропонованій темі; загалом розкриває тему, висловлює основну думку; наводить один доречний аргумент; вдало добирає лексичні засоби; наводить один доречний приклад; висновок відповідає запропонованій темі; <i>у роботі виявлені недоліки за двома показниками: тезу чітко не сформульовано, відсутність виразної особистісної позиції, належної її аргументації тощо.</i>	9	1+1 (негруба)	4	9
Учень (учениця) самостійно буде послідовний, повний текст, урахує комунікативне завдання, чітко формулює тезу; певним чином аргументує різні погляди на	10	1	3	10

<p>проблему, наводить два доречні й переконливі аргументи, приклади; неординарна побудова твору, робота відзначається багатством словника, граматичною правильністю, дотриманням стильової єдності й виразності тексту, <i>але за одним із критеріїв допущено помилку</i>; висновок відповідає запропонованій темі й впливає зі сформульованої тези, аргументів і прикладів.</p>				
<p>Учень (учениця) самостійно будує послідовний, повний текст, ураховує комунікативне завдання; вправно формулює тезу; аргументовано, чітко висловлює власну думку, зіставляє її з думками інших, уміє пов'язати обговорюваний предмет із власним життєвим досвідом, наводить два доречні й переконливі аргументи для обґрунтування тієї чи іншої позиції з огляду на необхідність розв'язувати певні життєві проблеми; приклади конкретизовані; робота відзначається багатством словника, точністю слововживання, стилістичною єдністю, граматичною різноманітністю; висновок відповідає запропонованій темі й впливає зі сформульованої тези, аргументів і прикладів.</p>	11	1 (негруба)	2	11
<p>Учень (учениця) самостійно створює яскраве, оригінальне за думкою та оформленням висловлення відповідно до мовленнєвої ситуації; повно, вичерпно висвітлює тему; вправно формулює тезу; аналізує різні</p>	12	-	1	12

<p>погляди на той самий предмет, наводить два доречні аргументи, використовує набуту з різних джерел інформацію для розв'язання певних життєвих проблем; приклади переконливі, конкретизовані; цілісний, послідовний і несуперечливий розвиток думки (логічність і послідовність викладу); висновок відповідає запропонованій темі й органічно впливає зі сформульованої тези, аргументів і прикладів; робота відзначається багатством слововживання та художньою цінністю.</p>				
---	--	--	--	--

*Розподіл годин між розділами*

Зазначаємо, що вказаний у навчальних програмах *розподіл годин між розділами вважається орієнтовним*. У разі потреби вчитель має право самостійно змінювати обсяг годин у межах розділу, а також послідовність вивчення розділів.

*Кількість фронтальних та індивідуальних видів контрольних робіт з української мови*

Звертаємо увагу на *кількість фронтальних та індивідуальних видів контрольних робіт з української мови в закладах загальної середньої освіти з українською мовою навчання*.

*Фронтально оцінюють диктант, письмовий переказ і письмовий твір (навчальні чи контрольні види робіт), мовні знання й уміння, запис яких здійснюють на сторінці класного журналу «Зміст уроку».*

*Індивідуально оцінюють говоріння (діалог, усний переказ, усний твір) і читання вголос. Для цих видів діяльності не відводять окремого уроку, проте визначають окрему колонку без дати на сторінці класного журналу «Облік навчальних досягнень».*

*У I семестрі проводять оцінювання двох видів мовленнєвої діяльності (усний переказ, діалог). У II семестрі – оцінювання таких видів мовленнєвої діяльності, як усний твір і читання вголос, що здійснюється в 5 – 9 класах.*

*Результати оцінювання говоріння (діалог, усний переказ, усний твір) і читання вголос протягом семестру виставляють у колонку без дати й ураховують у семестрову оцінку.*

*Повторне оцінювання із зазначених видів мовленнєвої діяльності не проводять.*

Перевірка мовних знань і вмінь здійснюється за допомогою завдань, визначених учителем (тести, диктант тощо) залежно від змісту матеріалу, що вивчається.

#### Тематичні і семестрові оцінки

Тематичну оцінку виставляють на підставі поточних оцінок з урахуванням контрольних робіт.

Семестрову – на основі тематичного оцінювання та результатів оцінювання певного виду діяльності: *говоріння* (діалог, усний переказ, усний твір) або *читання вголос*.

Якщо дитина прохворіла частину семестру, пропустила, наприклад, одну тематичну, не має оцінки за якийсь вид мовленнєвої діяльності, то оцінка за семестр виводиться на розсуд учителя в залежності від динаміки особистих навчальних досягнень учня (учениці), важливості пропущеної теми чи теми, за яку учня (ученицю) атестовано, - (тривалість вивчення, складність змісту, ступінь узагальнення матеріалу). За таких умов оцінка за семестр може бути такою, як тематична (якщо вона одна), або знижена на кілька балів (на розсуд учителя).

#### Фронтальні та індивідуальні види контрольних робіт у 5-9 класах

	5 кл.		6 кл.		7 кл.		8 кл.		9 кл.	
Усього годин	122		122		88		70		70	
Години з РМ	24		23		22		16		19	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
<i>Фронтальні види контрольних робіт</i>										
Перевірка мовної теми	4	4	4	4	3	3	2	2	2	2
Письмо: переказ	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
твір	-	-	-	1	-	1	1	1	1	1
Правопис: диктант	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
<i>Індивідуальні види контрольних робіт</i>										
Говоріння: діалог	1	-	1	-	1	-	1	-	1	-
усний переказ	1	-	1	-	1	-	1	-	1	-
усний твір	-	1	-	1	-	1	-	1	-	1
читання вголос	-	1	-	1	-	1	-	1	-	1

#### Фронтальні та індивідуальні види контрольних робіт у 10-11 класах

Рівень	Рівень стандарту		Філологічний рівень	
<i>Фронтальні види контрольних робіт</i>				
Форми контролю	I	II	I	II
Перевірка мовної теми	2	2	3	3
Письмо: есе	2	3	1	1

<i>переказ</i>	-	-	1	1
<i>твір</i>	-	-	1	1
<i>Індивідуальні види контрольних робіт</i>				
<i>Говоріння:</i>				
<i>діалог</i>	1	-	1	-
<i>усний переказ</i>	1	-	1	-
<i>уній твір</i>	-	1	-	1

У таблицях зазначено мінімальну кількість фронтальних видів контрольних робіт, учитель на власний розсуд має право збільшувати цю кількість залежно від рівня підготовленості класу, здібностей конкретних учнів, умов роботи тощо.

Оцінка за контрольний твір з української мови та переказ є середнім арифметичним за зміст і грамотність, яку виставляють у колонці з датою написання роботи (надпис у колонці «Твір», «Переказ» не роблять).

Акцентуємо увагу, що в разі відсутності учня на одному зі спарених уроків під час написання контрольного твору, переказу рекомендуємо давати йому індивідуальне завдання, визначене вчителем. Зазначене завдання виконується учнем під час уроку.

*Кількість робочих зошитів з української мови за класами:*

5 – 9 класи – по два зошити;

10 – 11 класи – по одному зошиту.

Для контрольних робіт з української мови в усіх класах використовують по одному зошиту.

Ведення зошитів оцінюють від 1 до 12 балів щомісяця протягом семестру і вважається поточною оцінкою, що зараховують до найближчої тематичної. Під час перевірки зошитів ураховують наявність різних видів робіт, грамотність, охайність, вміння правильно оформити роботи.

У разі відсутності учня на уроках протягом місяця рекомендуємо в колонці за ведення зошита зазначати н/о (нема оцінки).

В освітньому процесі заклади загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що має гриф МОН або висновок «Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах» відповідною комісією Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України. Перелік навчальної літератури постійно оновлюється і доступний на вебсайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki>)

В умовах нового формату освітньої діяльності в Україні – дистанційної форми навчання в період карантинних заходів у режимі онлайн і офлайн, учителям рекомендуємо використовувати сучасні електронні ресурси: ZOOM, Viber, Skype, безкоштовні платформи Google Classroom, Moodle, Microsoft Teams тощо.

Фронтальні та індивідуальні види контролю в умовах карантину проводяться з урахуванням матеріально-технічних можливостей закладу освіти, учителя-філолога. Педагог на свій розсуд може визначати вид та зміст завдань.

Необхідні рішення щодо організації освітнього процесу, зокрема з української мови, можуть прийматися рішенням методичних об'єднань учителів-філологів.

Завдання оцінюються відповідно до критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів 5–11 класів.

### Українська література

У 2020/2021 навчальному році вивчення української літератури в 5 – 9 класах здійснюватиметься за навчальною програмою зі змінами, затвердженими наказом МОН від 07.06.2017 № 804;

у 10-11 класах – за навчальними програмами (рівень стандарту та профільний рівень), затвердженими наказом МОН від 23.10.2017 № 1407.

Навчальні програми розміщені на офіційному сайті МОН за покликанням <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>

*Зміст навчального матеріалу передбачає текстове вивчення творів, що виділені **напівжирним шрифтом**, інші ж лише називаються для допомоги вчителю під час вивчення певної теми. Крім того, для осучаснення змістового компонента, актуалізації компетентнісного підходу, надання вчителю методичної допомоги під час вивчення програмових тем запропоновано **рекомендаційну рубрику «Мистецький контекст» (МК)**.*

Вивчення української літератури також відбувається із залученням *міжпредметних зв'язків – МЗ* (українська мова, історія, зарубіжна література, образотворче мистецтво, музика тощо).

Звертаємо особливу увагу на те, що запропонована кількість годин на вивчення кожного розділу чи підрозділу є *орієнтовною*, учитель може її перерозподіляти на власний розсуд. *Резервний час* учитель може використовувати також довільно, зокрема для збільшення кількості годин на вивчення окремого твору, для уроків розвитку мовлення, контрольного оцінювання, творчих та інших робіт (екскурсій, диспутів, семінарів тощо).

Запроваджено (\*) – для творів, які не є обов'язковими, їх можна розглядати додатково, за вибором учителя, наявністю часу або самостійно.

Наприкінці програми для кожного класу подано *орієнтовні списки літератури* для додаткового (самостійного) читання.

У навчальній програмі профільного рівня передбачено вивчення творів літератури народів України, передовсім кримських татар. Також важливим компонентом програми є «Читацький практикум», спрямований на формулювання практичних навиків усних і письмових роздумів над прочитаним у різних стильових формах.

З метою рівномірного розподілу навантаження учнів протягом навчального року подаємо рекомендовану кількість видів контролю з української літератури (за класами). Поданий у таблиці розподіл годин є мінімальним і обов'язковим для проведення в кожному семестрі. Учитель-словесник на власний розсуд може збільшити кількість видів контролю відповідно до рівня підготовленості учнів, особливостей класу тощо.

*Обов'язкова кількість видів контролю з української літератури в 5–9 класах*

Класи	5		6		7		8		9	
	І	ІІ	І	ІІ	І	ІІ	І	ІІ	І	ІІ
Контрольні роботи у формі:	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3
контрольного класного твору;	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1
виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання тощо)	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Уроки розвитку мовлення* (у+п)	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Уроки позакласного читання	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Перевірка зошитів	4	5	4	5	4	5	4	5	4	5

Обов'язкова кількість видів контролю з української літератури в 10-11 класах

Семестри	І		ІІ	
	стандарту		профільний	
Контрольні роботи у формі:	3		3	
контрольного класного твору*;	1		1	
виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання)	2		2	
Уроки розвитку мовлення**	2 (у+п)		2 (у+п)	
Уроки позакласного читання	1		1	
Перевірка зошитів	4		5	

\*Контрольні класні твори пропонуємо давати у формі есе, мінітворів щодо розкриття певної проблеми чи образу програмового тексту тощо. Це розвиватиме самостійне творче мислення учнів і дасть їм можливість виконати роботу протягом одного уроку.

\*\*У кожному семестрі обов'язковим є проведення двох уроків розвитку мовлення: одного уроку усного розвитку мовлення, а другого – письмового. Умовне позначення в таблиці – (у + п).

Рекомендуємо оцінку за письмовий вид роботи виставляти всім учням, за усний – кількості учнів, які відповідали протягом уроку.

Оцінку за ведення зошита з української літератури виставляють у кожному класі окремою колонкою в журналі раз на місяць і враховують як поточну до найближчої тематичної. Під час оцінювання зошита з української літератури слід враховувати наявність різних видів робіт; грамотність (якість виконання робіт); охайність; уміння правильно оформлювати роботи (дотримання вимог орфографічного режиму). У разі відсутності учня на уроці протягом місяця рекомендуємо в колонці за ведення зошита зазначати н/о (нема оцінки).

Оцінка за контрольний твір з української літератури є середнім арифметичним за зміст і грамотність, яку виставляють у колонці з датою написання роботи. Надпис у журнальній колонці «Твір» не робиться.

Оцінку за читання напам'ять творів з української літератури виставляють у колонку без дати з надписом «Напам'ять».

У 2018 році Україна вперше брала участь у програмі міжнародного оцінювання учнів PISA, одним із аспектів якого є оцінка читацької грамотності учнів, а саме: здатність до читання, розуміння й інтерпретації різноманітних текстів, з якими вони матимуть справу в повсякденному житті.

За результатами проведеного дослідження показники українських учнів виявилися дещо нижчими за середні показники учнів країн Організації економічного співробітництва та розвитку. Детальна інформація про PISA розміщена на офіційному сайті Українського центру оцінювання якості освіти <https://testportal.gov.ua/pisa>

З метою формування читацької компетенції доцільним є використання в освітньому процесі інтерактивних форм (відповідні інтернет-ресурси, мультимедіа, електронні книги й бібліотеки, аудіозаписи) і методів викладання предметів мовно-літературного спрямування, що мотивують інтерес учнів до читання, засвоєння літературних творів, уміння вступати в діалоги, аргументувати свою думку. Також необхідно включати матеріали щодо різних методик активного читання. Вчитель має акцентувати увагу на підвищення рівня читацької грамотності учнів, зокрема, формування здатності учня сприймати, аналізувати, використовувати й оцінювати письмовий текст задля досягнення певних цілей, розширювати свої знання й читацький потенціал.

Навчальна та методична література з української літератури, рекомендована МОН, зазначена в Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки, що розміщений на офіційному сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki>)

#### **Українська мова в класах з навчанням мовою корінних народів, національних меншин**

У 2020/2021 навчальному році вивчення української мови в 5-9 класах з навчанням мовою відповідного корінного народу України, національних меншин здійснюватиметься за навчальними програмами, затвердженими наказом Міністерства від 07.06.2017 № 804;

у 10-11 класах – за навчальними програмами, затвердженими наказом МОН від 23.10.2017 № 1407.

Програми розміщені на офіційному сайті МОН за покликанням <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>

Зауважимо, що кількість годин, зазначених у програмі на вивчення української мови в основній школі, розподілено так:

5 клас	6 клас	7 клас	8 клас	9 клас
--------	--------	--------	--------	--------



3,5 (122 год, 10 год. – резерв для використання на розсуд учителя)	3,5 (122 год, 6 год. – резерв для використання на розсуд учителя)	2,5 (88 год, 3 год. – резерв для використання на розсуд учителя)	2 (70 год, 4 год–резерв для використання на розсуд учителя)	2 (70 год, 4 год–резерв для використання на розсуд учителя)
---	--	---	--	--

*Фронтальні види контрольних робіт*

Форми контролю	5		6		7		8		9	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
<i>Перевірка мовної теми*</i>	4	4	4	4	3	3	2	2	2	2
<i>Письмо:</i>										
<i>переказ</i>	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
<i>твір</i>	–	1	–	1	–	1	1	1	1	1
<i>Правопис:</i>										
<i>диктант**</i>	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
<i>аудіювання*</i>	–	1	–	1	–	1	–	1	–	1
<i>читання мовчки*</i>	1	–	1	–	1	–	1	–	1	–
<i>Контрольне списування</i>	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-

*Фронтальні види контрольних робіт (10 –11 класи)  
(рівень стандарту)*

Форми контролю	10		11	
	I	II	I	II
<i>Перевірка мовної теми*</i>	2	2	2	2
<i>Письмо:</i>				
<i>переказ</i>	1	1	1	1
<i>твір (есе)</i>	1	-	1	-
<i>Правопис:</i>				
<i>диктант**</i>	1	1	1	1
<i>аудіювання*</i>	–	1	–	1
<i>читання мовчки*</i>	1	–	1	–

\* Основною формою перевірки мовної теми, аудіювання і читання мовчки є тестові завдання.

\*\* Основною формою перевірки орфографічної й пунктуаційної грамотності є контрольний текстовий диктант.

У таблиці зазначено мінімальну кількість фронтальних видів контрольних робіт, учитель на власний розсуд має право збільшувати цю кількість, залежно від рівня підготовленості класу, здібностей конкретних учнів, умов роботи тощо.

*Фронтально оцінюються* аудіювання, читання мовчки, диктант, письмовий переказ і письмовий твір (*навчальні чи контрольні види робіт*), мовні знання й уміння, запис яких здійснюється на сторінці класного журналу «Зміст уроку».

*Індивідуально оцінюються* *говоріння* (діалог, усний переказ, усний твір) і *читання вголос*. Для цих видів діяльності не відводять окремого уроку, проте відводять окрему колонку без дати на сторінці класного журналу «Облік навчальних досягнень». У I семестрі проводять оцінювання 2 видів мовленнєвої діяльності (*усний переказ, діалог*), результати оцінювання виставляють у колонку без дати й ураховують у семестрову оцінку.

У II семестрі проводять оцінювання таких видів мовленнєвої діяльності, як *усний твір і читання вголос*, яке здійснюється в 5–9 класах. Повторне оцінювання чотирьох видів мовленнєвої діяльності не проводять.

*Тематичну оцінку* виставляють на підставі поточних оцінок з урахуванням контрольних робіт. *Оцінку за семестр* виставляють на основі тематичного оцінювання та результатів оцінювання певного виду діяльності (*діалог, усний переказ, читання мовчки у I семестрі; усний твір, аудіювання і читання вголос у II семестрі*).

Основними видами письмових робіт з української мови є такі:

класні й домашні вправи (кількість домашніх вправ – одна або дві (на розсуд учителя), але не більше двох; якщо ж уроки спарені, то для виконання вдома пропонується дві або три вправи);

словникові диктанти (кількість слів у словниковому диктанті: 12 – у 5 класі, 24 – у 6–8 класах, 36 – у 9–10 класах, 48 – в 11 класі);

навчальні диктанти, есе, твори й перекази;

самостійні роботи;

тестові завдання (як відкритої, так і закритої форми);

складання таблиць, схем, написання конспектів (у старших класах), робота зі словниками та інші види робіт, передбачені чинними програмами.

Аналіз контрольних письмових творів і переказів, а також контрольних диктантів виконують у робочому зошиті.

Оцінка за контрольний твір з української мови й переказ є середнім арифметичним за зміст і грамотність, яку виставляють у колонці з датою написання роботи, надпис у колонці на сторінці журналу «Твір», «Переказ» не роблять.

Оскільки за перекази і твори виставляється одна оцінка, то запис у роботах учнів має бути таким:

$$3 - 2 : \langle 10 \rangle$$

$$MO - 4 - 6 : \langle 7 \rangle = 9 \text{ балів}$$

Оцінюючи письмові роботи (перекази, твори), беруть до уваги наявність:

1) орфографічних і пунктуаційних помилок, які підраховуються сумарно, без диференціації (перша позиція);

2) лексичних, граматичних і стилістичних (друга позиція).

Під час виведення єдиної оцінки за письмову роботу до кількості балів, набраних за зміст переказу чи твору, додають кількість балів за мовне оформлення, а їхню суму ділять на 2. Якщо частка не є цілим числом, то її округлюють у бік більшого числа (на користь учня):

$$3 - 4 : \langle 7 \rangle$$

$$MO - 3 - 5 : \langle 8 \rangle = 8 \text{ балів}$$

У процесі перевірки контрольних робіт учнів з української мови і літератури помилки на вивчені правила вчитель тільки підкреслює й помічає на берегах, а виправляє їх учень. Помилки на правила, які не вивчалися, виправляються вчителем, але не враховуються. Проте помилки, що повторюються в переказі кілька разів (повторювані помилки), вважають однією помилкою; помилки на те саме правило (однотипні помилки), *але в різних словах і різних реченнях, вважають різними помилками.*

Кількість робочих зошитів з української мови за класами:

5 – 9 класи – по два зошити;

10 – 11 класи – по одному зошиту. Для контрольних робіт з української мови в усіх класах використовують по одному зошиту.

Ведення зошитів оцінюють від 1 до 12 балів щомісяця протягом семестру і вважають поточною оцінкою, що зараховують до найближчої тематичної. Під час перевірки зошитів ураховують наявність різних видів робіт, грамотність, охайність, вміння правильно оформити роботи.

У разі відсутності учня на уроці протягом місяця рекомендуємо в колонці за ведення зошита зазначати н/о (нема оцінки).

В освітньому процесі заклади загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що має гриф МОН або висновок «Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах» відповідною комісією Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України. Перелік навчальної літератури постійно оновлюється і доступний на вебсайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki>)

Звертаємо також увагу, що електронні версії підручників з української мови для 5-11 класів з навчанням мовами національних меншин закладів загальної середньої освіти розміщені в електронній бібліотеці ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://imzo.gov.ua>)

### **Зарубіжна література**

У 2020/2021 навчальному році вивчення зарубіжної літератури в 5 – 9 класах здійснюватиметься за навчальною програмою зі змінами, затвердженими наказом МОН від 07.06.2017 № 804;

у 10-11 класах – за навчальними програмами (рівень стандарту та профільний рівень), що затверджені наказом МОН від 23.10.2017 № 1407.

Звертаємо увагу, що основою для календарно-тематичного планування уроків зарубіжної літератури є чинні навчальні програми. Учитель має право самостійно розподіляти години на текстуальне вивчення творів, розвиток мовлення, позакласне читання, ураховуючи визначену кількість годин на опрацювання конкретного розділу. Він має змогу вільно і творчо підійти до організації навчальної діяльності на уроках зарубіжної літератури з урахуванням конкретних умов викладання, читацьких інтересів учнів.

Викладання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти здійснюють *українською мовою*. Твори зарубіжних письменників у курсі зарубіжної літератури вивчають в *українських перекладах*. Для зіставлення можливе залучення перекладів, переспівів іншими мовами, якими володіють учні (англійською, німецькою, французькою тощо). За наявності необхідних умов бажаним є розгляд художніх текстів (у фрагментах або цілісно) мовами оригіналів. У такому разі предмет «Зарубіжна література» виконує додаткову функцію *вдосконалення володіння учнями іноземними та іншими мовами*.

З метою систематизації та упорядкування навантаження учнів протягом навчального року подаємо рекомендовану кількість видів контролю в процесі вивчення зарубіжної літератури в кожному класі. Поданий у таблиці розподіл годин є мінімальним і обов'язковим для проведення в кожному семестрі. Учитель на власний розсуд може збільшити кількість видів контролю відповідно до рівня підготовленості учнів, особливостей класу тощо.

*Обов'язкова кількість видів контролю із зарубіжної літератури в 5–9 класах*

Класи	5		6		7		8		9	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
<i>Семестри</i>										
Контрольні роботи у формі:	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3
контрольного класного твору;	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1
виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання)	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Уроки розвитку мовлення* (у+п)	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Уроки позакласного читання	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Перевірка зошитів	4	5	4	5	4	5	4	5	4	5

*Обов'язкова кількість видів контролю із зарубіжної літератури в 10–11 класах*

<i>Семестри</i>	I		II	
	<i>стандарту</i>		<i>профільний</i>	
<i>Рівні</i>				
Контрольні роботи у формі:	2		2	
контрольного класного твору*;	1		1	

виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання)	1	1	3	3
Уроки розвитку мовлення**	2 (1у+1п; у межах текстуально го вивчення)	2 (1у+1п; у межах текстуально го вивчення)	3 (1у+2п)	3 (2у+1п)
Уроки позакласного читання	1	1	2	2
Перевірка зошитів	4	5	4	5

У 8 – 9 класах з поглибленим вивченням зарубіжної літератури пропорційно збільшується кількість контрольних робіт та уроків розвитку мовлення (на розсуд учителя визначається кількість і види контрольних робіт).

\*У кожному семестрі обов'язковим є проведення двох уроків розвитку мовлення: одного уроку усного розвитку мовлення, а другого – письмового. Умовне позначення в таблиці – (у + п).

Під час оцінювання зошита із зарубіжної літератури слід ураховувати наявність різних видів робіт; грамотність (якість виконання робіт); охайність; уміння правильно оформлювати роботи (дотримання вимог до оформлення орфографічного режиму).

Оцінку за ведення зошита із зарубіжної літератури виставляють у кожному класі окремою колонкою в журналі раз на місяць і враховують як поточну до найближчої тематичної.

У разі відсутності учня на уроках протягом місяця рекомендуємо в колонці за ведення зошита зазначати н/о (нема оцінки).

Оцінка за контрольний твір із зарубіжної літератури є середнім арифметичним за зміст і грамотність, яку виставляють у колонці з датою написання роботи, надпис у журнальній колонці «Твір» не роблять.

*Орієнтовний обсяг письмового твору, складеного учнем/ученицею*

Клас	Кількість сторінок
5-й	0,5–1,0
6-й	1,0–1,5
7-й	1,5–2,0
8-й	2,0–2,5
9-й	2,5–3,0

*Орієнтовний обсяг письмового твору  
(рівень стандарту)*

Клас	Кількість сторінок
10-й	3,0–3,5
11-й	3,0–3,5

*Орієнтовний обсяг письмового твору  
(профільний рівень)*

Клас	Кількість сторінок
10-й	3,0–3,5
11-й	3,5–4,5

Оцінку за читання напам'ять творів із зарубіжної літератури виставляють у колонку без дати з надписом «Напам'ять».

Навчальна та методична література з української літератури, рекомендована МОН, зазначена в Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки, що розміщений на офіційному сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki>)

**Навчання мовами корінних народів, національних меншин у класах  
закладів загальної середньої освіти та особливості вивчення мов і  
літератур корінних народів, національних меншин**

Інтеграційні процеси у Європі та світі актуалізували проблеми обміну інформацією, порозуміння між представниками різних народів і культур, і, водночас, спричинили потребу збереження і розвитку мовно-культурної спадщини різних народів.

Не випадково багатомовна компетентність сучасних учнів натеper належить до категорії освітніх пріоритетів більшості країн світу. Багатомовне навчання є дієвим інструментом підготовки молодого покоління до життя в нових умовах міжнародної взаємодії і співробітництва.

Спрямованість України на європейську інтеграцію зумовлюють необхідність формування у молодих українців здатності до спілкування з народами інших країн. Серед основних вимог — вміння ефективно послуговуватися кількома мовами, включаючи рідну, готовність використовувати здобуті знання у процесі подальшого навчання та повноцінного життя у багатомовному та культурно розмаїтому суспільстві.

Концепцією Нової української школи визначено ключові компетентності випускника, зокрема: вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, уміння вчитися впродовж життя, обізнаність та самовираження у сфері культури, соціальна та громадянська компетентності.

Спільні для всіх компетентностей вміння формуються та найбільше розвиваються під час навчання мовам (державній, рідній та іншим), а саме: читати і розуміти прочитане, висловлювати думку усно і письмово, критично мислити, логічно обґрунтовувати позицію, виявляти ініціативу, творити, вирішувати проблеми, оцінювати ризики та приймати рішення, керувати емоціями, застосовувати емоційний інтелект, співпрацювати в команді.

Закон України «Про освіту» (стаття 7), Закон України «Про повну загальну середню освіту» (стаття 5) визначають державну мову мовою освітнього процесу

і вдосконалюють підходи до використання державної та мов корінних народів, національних меншин, інших мов в освітньому процесі.

Реалізація положень мовних статей зазначених законів, якісне та успішне виконання завдань Нової української школи сприятиме оволодінню державною мовою учнями закладів загальної середньої освіти у класах з навчанням мовами національних меншин на достатньому та високому рівнях, рідною та іноземною мовами, змістом навчальних предметів відповідно до стандартів загальної середньої освіти.

Підпунктом 19 пункту 3 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про освіту» визначено, що особи, які належать до національних меншин України, *мови яких є офіційними мовами Європейського Союзу*, і розпочали здобуття загальної середньої освіти до 1 вересня 2018 року мовою відповідної національної меншини, *до 1 вересня 2023 року* продовжують здобувати таку освіту відповідно до правил, які існували до набрання чинності цим Законом, з поступовим збільшенням кількості навчальних предметів, що вивчаються українською мовою *(пункт 3 розділу XII доповнено підпунктом 19 згідно із Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»)*.

Стаття 5 Закону України «Про повну загальну середню освіту» визначає особливості використання мов на відповідних рівнях освіти в закладах загальної середньої освіти.

Так, частиною другою цієї статті встановлено, що кожному учневі гарантується право на здобуття повної загальної середньої освіти державною мовою в державних, комунальних і корпоративних закладах освіти, що забезпечується шляхом організації викладання всіх навчальних предметів (інтегрованих курсів) державною мовою, *крім випадків, визначених цим Законом*.

*Випадки, за яких викладання навчальних предметів (інтегрованих курсів) у закладах загальної середньої освіти може здійснюватися іншими мовами поряд з державною на відповідних рівнях освіти, визначено:*

1) абзацом четвертим частини першої статті 7 Закону України «Про освіту», частиною четвертою статті 5 Закону України «Про повну загальну середню освіту»: «Особи, які належать до корінних народів України, мають право здобувати повну загальну середню освіту в державному, комунальному чи корпоративному закладі освіти мовою відповідного корінного народу поряд з державною мовою»;

2) абзацом третім частини першої статті 7 Закону України «Про освіту», частиною п'ятою статті 5 Закону України «Про повну загальну середню освіту»: «Особи, які належать до національних меншин України, мають право здобувати початкову освіту в державному, комунальному чи корпоративному закладі освіти мовою відповідної національної меншини поряд з державною мовою».

При цьому, право на навчання мовою корінного народу чи національної меншини України поряд із державною мовою реалізується в окремих класах з навчанням відповідною мовою (частина сьома статті 5 Закону України «Про

повну загальну середню освіту»)), що відкриваються відповідно до статті 12 «Формування класів (груп) у закладах загальної середньої освіти» цього Закону (*абзац другий частини другої статті 12 набирає чинності з 01.09.2024 року*).

Додаток 1 до Порядку зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 16.04.2018 № 367, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 05.05.2018 за № 564/32016, містить зразок заяви про зарахування до закладу освіти. У зразку заяви передбачена графа «інші обставини, що є важливими для належної організації освітнього процесу». При поданні заяви до закладу освіти один з батьків дитини може письмово висловити пропозицію щодо навчання дитини у класі з навчанням відповідною мовою національної меншини або її вивчення, заповнивши цю графу.

Окрім цього, частиною четвертою статті 7 Закону України «Про освіту», частиною дев'ятою статті 5 Закону України «Про повну загальну середню освіту» визначено, що освітні програми закладів загальної середньої освіти можуть передбачати викладання одного чи декількох навчальних предметів (інтегрованих курсів) поряд із державною мовою англійською чи іншою офіційною мовою Європейського Союзу.

Частина шоста статті 5 Закону України «Про повну загальну середню освіту» визначає, що особи, які належать до національних меншин України, мови яких є офіційними мовами Європейського Союзу, та реалізують право на навчання відповідними мовами в державних, комунальних чи корпоративних закладах освіти, здобувають:

базову середню освіту державною мовою в обсязі не менше 20 відсотків річного обсягу навчального часу у 5 класі із щорічним збільшенням такого обсягу (не менше 40 відсотків у 9 класі);

профільну середню освіту державною мовою в обсязі не менше 60 відсотків річного обсягу навчального часу.

Особи, які належать до інших національних меншин України, здобувають у державних, комунальних чи корпоративних закладах освіти базову та профільну середню освіту державною мовою в обсязі не менше 80 відсотків річного обсягу навчального часу.

Відсоток річного обсягу навчального часу на здобуття освіти державною мовою визначається закладом загальної середньої освіти з урахуванням загального обсягу річного навчального навантаження, визначеного у Базовому навчальному плані загальноосвітніх навчальних закладів II-III ступеня Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392 (із змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 07.08.2013 № 538) та відповідно до загального обсягу річного навчального навантаження для кожного класу, визначеного у Типовій освітній програмі закладів загальної



середньої освіти II ступеня, затвердженій наказом Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 405, Типовій освітній програмі закладів загальної середньої освіти III ступеня, затвердженій наказом Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 408 (в редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 28.11.2019 № 1493).

У Базовому навчальному плані загальноосвітніх навчальних закладів II-III ступеня Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти загальний обсяг річного навчального навантаження для учнів 5-9-х класів закладів загальної середньої освіти складає 5845 годин/навчальний рік, для учнів 10-11 класів – 2660 годин/навчальний рік. Розподіл загального обсягу навчального навантаження за роками наводимо у таблиці.

Таблиця

## Розподіл загального обсягу навчального навантаження за роками

Класи	Загальний обсяг річного навчального навантаження за роками навчання складає (годин)*
5	1050
6	1155
7	1172,5
8	1207,5
9	1260
10	1330
11 (12)	1330

\* з урахуванням кількості годин, відведених на вивчення всіх предметів, у тому числі фізичної культури

Перелік навчальних предметів (інтегрованих курсів), що вивчаються державною мовою і мовою національної меншини, визначається освітньою програмою закладу освіти згідно з вимогами державних стандартів та з урахуванням особливостей мовного середовища, рівня володіння державною мовою учнів та педагогічних кадрів, запитів батьків, учнів, наявності відповідних педагогічних кадрів, особливостей регіону.

Разом з тим, частиною десятою статті 5 Закону України «Про повну загальну середню освіту» встановлено, що приватні заклади освіти, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти за кошти фізичних та/або юридичних осіб, мають право вільного вибору мови освітнього процесу (крім закладів освіти, що отримують публічні кошти) та зобов'язані забезпечити опанування учнями державної мови відповідно до державних стандартів».

Звертаємо увагу на виконання дорожньої карти імплементації статті 7 Закону України «Про освіту» в закладах загальної середньої освіти на 2019-2023 роки (наказ МОН від 27.03.2019 № 399 за покликанням <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-dorozhnoyi-karti-implementaciyi-statti-7-zakonu-ukrayini-pro-osvitu-v-zakladah-zagalnovi-serednoyi-osviti-na-2019-2023-roki>).

При цьому зазначаємо, що для вчителів класів (груп) з навчанням мовами національних меншин у межах Меморандуму між МОН і ГО «Український світ» про співпрацю у сфері вдосконалення мовленнєвих і комунікативних компетентностей вчителів організовано онлайн-курс «Мовний менеджмент в освіті та комунікативні стратегії».

Курс безкоштовний, його тривалість - 54 години. Він складається з 10-ти відеолекцій, практичних завдань, тестів та охоплює три тематичні модулі:

1. Роль державної мови у формуванні майбутнього громадянина України.

2. Комунікативні цілі та стратегії в освітньому середовищі.

3. Мовна та мовленнєва компетентність вчителя.

У курсі можна самостійно формувати графік навчання.

Слухачі, які успішно пройдуть навчання, отримують відповідний сертифікат.

Докладніше про це онлайн-навчання та реєстрацію на курс можна дізнатися за покликанням: <https://mon.gov.ua/ua/news/dlya-vchiteliv-rozpochavsvya-onlajn-kurs-iz-udoskonalennya-movlennyevih-i-komunikativnih-kompetentnostej>

### ***Особливості вивчення мов і літератур корінних народів, національних меншин***

Законами України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» встановлено, що особам, які належать до корінних народів або національних меншин України, *гарантується і забезпечується право вивчати мову відповідного корінного народу або національної меншини в державних, комунальних і корпоративних закладах загальної середньої освіти або через національні культурні товариства (абзац п'ятий частини першої статті 7 Закону України «Про освіту», частина третя статті 5 Закону України «Про повну загальну середню освіту»)*

Разом з тим, Законом України «Про повну загальну середню освіту» надано більшу самостійність закладам загальної середньої освіти у формуванні власної освітньої програми, у тому числі з певним мовним компонентом (без вивчення/із вивченням мови корінного народу, національної меншини).

Отже, питання вивчення, літератури корінного народу, національної меншини залежить від освітньої програми закладу загальної середньої освіти.

У 2020/2021 навчальному році мови і літератури корінних народів, національних меншин у класах закладів загальної середньої освіти вивчаються за навчальними програмами, які є складовою типових освітніх програм, затверджених наказами МОН від 20.04.2018 № 405 та від 20.04.2018 № 408 (в редакції наказу МОН від 28.11.2019 № 1493). Зокрема у:

5-9 класах - за навчальними програмами, затвердженими наказом МОН від 07.06.2017 № 804;

у 10-11- класах за навчальними програмами, затвердженими наказом МОН від 23.10 2017 № 1407.

Ці навчальні програми застосовують в частині, що не суперечить чинному законодавству.

Навчальна програма не обмежує вчителя в реалізації основних ліній змісту навчання мовам та літературам національних меншин. Кількість годин на вивчення розділів і тем є орієнтовною. Учитель, виходячи з конкретних умов навчання, може самостійно здійснювати перерозподіл годин впродовж всього навчального року та реалізувати зміст навчання за рахунок резервного часу або, за необхідності, інтенсифікації освітнього процесу.

Навчальні програми розроблено на основі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392, з урахуванням положень концепції «Нова українська школа».

Звертаємо увагу, що у 5-9 класах вивчається інтегрований курс «Література» (національної меншини та зарубіжна).

У 10-11 класах з 2018/2019 навчального року впроваджено навчальний предмет «Мова та література корінного народу, національної меншини». Навчальний предмет «Зарубіжна література» виокремлено в окремий курс, який вивчається за навчальною програмою та підручником для закладів загальної середньої освіти.

Водночас на профільному рівні в 10-11 класах «Мова корінного народу, національної меншини» та «Література корінного народу, національної меншини» вивчаються як окремі предмети.

Повний перелік навчальної літератури для класів з навчання мовами корінних народів, національних меншин закладів загальної середньої освіти чи вивченням мов національних меншин надається в Переліку навчальних програм, підручників та навчальних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, який щорічно оновлюється та доступний на офіційному сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти».

Оцінювання в 5-9 класах здійснюється відповідно до Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з мов національних меншин (лист МОН від 30.08.2013 № 1/9–592); у 10-11 класах – відповідно до рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів з інтегрованого курсу «Мова та література корінного народу, національної меншини» (лист МОН від 22.08.2018 № 2.2-2189).

Поділ класів на групи при вивченні мов корінних народів, національних меншин здійснюється відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах», зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 06.03.2002 за № 229/6517.

Учителі планують власну роботу з урахуванням особливостей епідеміологічної ситуації та можливостей кожного закладу загальної середньої освіти.

В умовах карантину пропонуємо вчителям знайомитися з матеріалами розміщеними на сайті «Вчимо і навчаємось на карантині» (<https://mon-covid19.info/schools>), що постійно оновлюються.

Також рекомендуємо скористатися методичними рекомендаціями «Організація дистанційного навчання в школі», які розміщено на офіційному вебсайті МОН за покликанням:

(<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf>).

Ці рекомендації містять опис загальних підходів до організації онлайн-навчання, інструментів та платформ, на яких можна вчити дистанційно, та конкретних методик дистанційного навчання, що використовувалися закладами загальної середньої освіти у минулому навчальному році.

Важливо, щоб інформація стосовно особливостей вивчення мов і літератур корінних народів, національних меншин була розміщена на вебсайтах закладів загальної середньої освіти, інститутів післядипломної педагогічної освіти, місцевих органів управління освітою.

#### **Іноземні мови**

Вивчення іноземних мов у 2020-2021 навчальному році буде здійснюватися за декількома Державними стандартами та типовими освітніми програмами, а саме:

- для учнів 1-3 класів за новим Державним стандартом початкової освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року №87, та Типовою освітньою програмою, розробленою під керівництвом О. Я. Савченко, і Типовою освітньою програмою, розробленою під керівництвом Р. Б. Шияна;
- для учнів 4 класів за Державним стандартом початкової загальної освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 року № 462, та Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти I ступеня (початкова освіта), затвердженою наказом МОН від 20.04.2018 № 405;
- для учнів 5-9 класів за Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1392, та Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти II ступеня (базова середня освіта), розробленою на виконання Закону України «Про освіту» і затвердженою наказом МОН від 20.04.2018 № 408;
- для учнів 10-11 класів за Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1392, та Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти III ступеня (профільна

середня освіта), розробленою на виконання Закону України «Про освіту» і затвердженою наказом МОН від 20.04.2018 № 407.

Як і в минулі роки інваріантна складова навчального плану основної школи (1-11 класи) забезпечує реалізацію змісту іншомовної освіти на рівні Державного стандарту.

Предмети та курси за вибором визначаються закладами освіти у межах гранично допустимого навчального навантаження з урахуванням інтересів та потреб учнів, а також рівня навчально-методичного та кадрового забезпечення закладу.

Звертаємо увагу на те, що як і у попередні роки заклад освіти має право вибору щодо вивчення другої іноземної мови. Рішення про запровадження вивчення другої іноземної мови приймається, залежно від умов для такого вивчення, закладом освіти *самостійно*.

Залишається чинним наказ Міністерства від 07.08.2015 № 855 «Про внесення змін до навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів», згідно з яким збільшено години на вивчення іноземної мови за рахунок варіативної складової. Рішення про збільшення годин на вивчення іноземної мови за рахунок варіативної складової на всіх ступенях освіти приймається залежно від наявності умов для такого вивчення закладом освіти *самостійно*.

Типові освітні програми з іноземних мов містять низку тем і питань, що безпосередньо пов'язані з проблематикою інтегрованих змістових ліній. Програми не обмежують смислове та лінгвістичне наповнення інтегрованих змістових ліній, а лише пропонують орієнтовні шляхи їх реалізації. Вчителі можуть наповнити новим міжпредметним змістом й інші теми, створювати альтернативні можливості для поєднання різних знань та умінь, а також навчальних методів з метою формування ключових життєвих компетентностей та досягнення цілісності навчальної програми й освітнього процесу відповідно до потреб певного класу.

Дозволяється використовувати підручники, що видані у поточному році та в попередні роки, враховуючи при цьому зміни в програмах. Щодо додаткової навчально-методичної літератури, то вчителі вільні в її виборі й можуть застосовувати таку, що найкраще реалізує їхню методику навчання та компетентнісний потенціал предмету «Іноземні мови». Програма не обмежує самостійність та творчу ініціативу вчителів, передбачаючи гнучкість у виборі та розподілі навчального матеріалу відповідно до потреб учнів та обраних засобів навчання.

### ***Навчально-методичне забезпечення освітнього процесу учнів 3-го класу «Нової української школи»***

Державний стандарт початкової школи та нові програми з іншомовної галузі націлюють на удосконалення рівня володіння іноземною мовою, базуючись на вже досягнутому у 2 класі рівні pre-A1 у напрямі наступного рівня A1. Дескриптори рівня A1 чітко визначені програмою відповідно до кожного виду мовленнєвої діяльності та узгоджені із Загальноєвропейськими рекомендаціями

з мовної освіти. Досягнення цього рівня передбачається по завершенню початкової школи.

У 3-му класі продовжується імпліцитне вивчення граматичних явищ у контексті дитячих комунікацій, широке використання ритміко-пісенного та ігрового матеріалу, який допомагає не лише закріплювати мовленнєвий матеріал, але й створювати позитивний настрій на уроках.

Комунікативно-ігрова методика вивчення іноземних мов, створення траєкторії особистого успіху учня, формування вміння позитивно взаємодіяти в групі/класі є ключовими компонентами побудови освітнього процесу у 3 класі. Основна ідея освітнього процесу на цьому етапі полягає у створенні ефективної програми мотивації молодшого школяра до вивчення іноземних мов та забезпечення оптимального розвитку кожного учня на основі педагогічної підтримки його особистості в умовах спеціально організованої іншомовної навчальної діяльності.

У 3 класі дитина звикає до перебування в школі, а тому цей чинник втрачає безпосередню емоційну привабливість. Саме тому мотив до іншомовної діяльності варто підкріпити інтересом до змісту навчання, нових форм роботи. *Формування умінь позитивної взаємодії* – важливий елемент навчання, який знаходить втілення в серії завдань НМК, що націлюють молодшого школяра на співпрацю з однокласниками під час виконання їх у парах і групах. Технологія співробітництва впливає на розвиток мотиваційного складника у структурі іншомовної навчальної діяльності і спонукає учнів до пошуків конструктивної моделі взаємодії в процесі спільного розв'язання завдань.

Спілкування учнів відбувається відповідно до сфер, визначених програмою. Система вправ і завдань для засвоєння навчального матеріалу представлена у підручниках та робочих зошитах, які за змістом і структурно пов'язані між собою, та передбачають інтегровану навчальну діяльність, включно з аудіосупроводом та інтерактивними електронними додатками.

Відповідно до методичних засад комунікативно орієнтованого навчання, лексичні одиниці і граматичні структури вивчаються і відпрацьовуються не відокремлено, а в контексті комунікативних ситуацій. Новий мовний і мовленнєвий матеріал у 3 класі вводиться за принципом «снігової грудки», відображаючи так званий *building-up approach* – підхід, що дає змогу будувати нове на вже засвоєному учнями матеріалі. Навчально-методичне забезпечення націлює на подальший розвиток первинних мовних знань та мовленнєвих умінь, навчаючи комбінувати засвоєний раніше матеріал з новим.

У мовному плані в НМК для 3 класу запропоновано більший обсяг матеріалу для усвідомлення учнями звукового складу слів англійської мови.

Мовленнєвий матеріал представлений мовленнєвими зразками від речення до текстів діалогічного і монологічного характеру, які є водночас зразком для відтворення та схемою для побудови власного діалогу і складання власної розповіді.

Важливу роль в НМК для 3-го класу продовжують відігравати розігрування сценок, які допомагають учням націлитися на відтворення емоційно забарвлених діалогів та полілогів. Драматизації дають можливість залучити до активної діяльності найсором'язливіших, «тихих» учнів. Використання мотиву гри в актора не лише стимулює школяра до вивчення мови, а й допомагає йому долати психологічний бар'єр, виробляти уміння спілкуватися у колективі ровесників.

У підручнику для 3 класу в сфері особливої уваги залишається навчання учнів читання іноземною мовою, в зв'язку з чим збільшено обсяг завдань для читання. Оскільки саме читаючи, учні ознайомлюються з матеріалом, що стає базовим для розвитку подальшого усного мовлення. Для розвитку уміння читати вголос пропонуються вправи, що удосконалюють навички й уміння:

- швидко і точно встановлювати графемно-фонемні відповідності;
- правильно озвучувати графічний образ слова і зіставляти його зі значенням;
- читати по синтагмах, об'єднуючи слова у смислові групи.

Під час розвитку вміння читати про себе метою є навчити розуміти зміст нескладних текстів, використовуючи зокрема і мовну здогадку. При цьому учням пропонуються завдання відреагувати на зміст тексту невербально (наприклад, вибрати з кількох речень ті, що відповідають змісту тексту) або вербально (наприклад, відповісти на загальні та спеціальні запитання).

Щодо письма, то в 3 класі учні продовжують вчитися правильно писати слова, словосполучення, а також нескладні речення. Цьому сприятиме виконання вправ і завдань із робочого зошита, зокрема кросвордів, шарад і інших завдань навчально-ігрового характеру. Комплект для 3 класу одночасно ознайомлює учнів із комунікативно-функціональним блоком письмової діяльності, а саме з написанням елементарного запрошення, поздоровлення, листа, записки, повідомлення.

Послідовний системний розвиток усіх складників комунікативної компетентності неможливий без формування в учнів мотивації до спілкування іноземною мовою. Створення психологічних і дидактичних умов для розвитку в школярів бажання вивчати іноземну мову є особливо важливим на етапі молодшого шкільного віку. Тому слід сприяти виникненню в молодших школярів потреби мати друзів у різних куточках світу й ознайомлювати з їхнім життям.

Водночас важливим, з точки зору соціокультурного розвитку учнів, є вивчення ними соціокультурного портрета країни – носія мови, розвиток уміння описувати іноземною мовою реалії життя власної країни, формування уявлень про загальнолюдські цінності. Тому на сторінках підручника пропонується порівняти звичаї, за якими відзначають свята у країнах виучуваної мови, із тими, які побутують в Україні. Наявність матеріалу для екстралігвістичної діяльності сприяє розвитку у дітей уявлення про навколишній світ і допомагає ознайомити їх з елементами культури міжнаціонального спілкування.

Мікродіалог культур у підручнику для 3 класу відбувається через особисті стосунки персонажів підручника, через їхній обмін повідомленнями та інші види спілкування. Ознайомлюючись із подіями в житті один одного, почуттями і враженнями, а також ставленням до різних явищ, учні дізнаються про елементи реалій життя в різних країнах.

Крім навчальних текстів і тренувальних вправ, у навчальному комплекті вміщено достатню кількість творчих та прикладних розвивальних завдань для використання у навчально-ігровій діяльності третьокласників, для долучення їх до власного мовного портфеля.

*Технологія учнівського мовного портфеля* заохочує третьокласників до добору власних найкращих робіт і презентації власних успіхів іншим. Поступово заповнюючи його сторінки, третьокласник вчиться осягати багатокультурність і багатомовність оточуючого світу, розмаїття іноземних мов, відчуття себе громадянином власної країни, а також роздумувати над важливістю вивчення іноземних мов для задоволення особистих інтересів і потреб, зокрема, для здійснення комунікації з ровесниками з інших країн. За допомогою мовного портфеля відбувається первинне усвідомлення процесу навчання іноземної мови та самоусвідомлення у ньому. З допомогою вчителя третьокласник вчиться проєктувати власні цілі, спостерігати за власними діями та успіхами, презентувати власні роботи та формувати первинні демонстраційні уміння. Так відбувається становлення метакогнітивної діяльності, від подальшого розвитку якої залежить формування умінь самостійної роботи в іншомовному навчанні, впевненість у власних діях, уміння ставити і досягати власні цілі на наступних етапах. Самоусвідомлення і самоспостереження є першим кроком до формування первинних умінь самооцінювання в подальших класах, відправним пунктом траєкторії, націленої на розвиток учнівської автономії на старшому етапі середньої школи, що є необхідним умінням та умовою для успішного навчання її випускників у майбутньому.

### ***Організація дистанційного навчання іноземних мов у закладах загальної середньої освіти***

За останні роки онлайн уроки стають дедалі популярнішими у царині вивчення іноземних мов. Із закриттям шкіл, пов'язаним з пандемією корона вірусу, мільйони вчителів були вимушені стрімко перейти на нові рейки онлайн навчання.

Для вчителів, які опинилися у цій ситуації, це спричинило певні складнощі. Гарна новина у тому, що методика викладання предмета не змінилася, і питання полягає лише в адаптації методики з урахуванням сучасних онлайн інструментів.

#### ***Вибір платформи для проведення уроків***

Якщо вчителі вже відвідували вебінари або онлайн конференції, тоді вони мають уяву про те, як проходить урок, навіть якщо їм ще не довелося проводити їх самим.

Для уроків в онлайн режимі характерні такі риси:



- можливість і вчителю, і учням використовувати аудіо та відео інструменти, щоб бачити і чути один одного;
- функція «підняти руку» для звернення до вчителя/учня;
- функція «включити» або «виключити» мікрофон вчителя/учня;
- функція «чат», де можна писати запитання або зауваження;
- функція «інтерактивна біла дошка»;
- функція «поділитися» екраном (слайдами, документами, тощо) вчителя або учнів;
- функція «створення виділених зон» для парної або групової роботи.

Наводимо перелік популярних платформ. Skype – дуже популярний інструмент, знайомий багатьом учителям і учням, хоча він і не має функцій інтерактивної білої дошки та виділених зон, а також має обмеження у кількості учасників у безкоштовній версії. Zoom – надзвичайно популярна платформа серед учителів з повним комплектом рис, наведених вище. Вона безкоштовна для уроків один на один та для групових занять (до 40 хвилин). Adobe Connect та WizIQ мають ще більше характеристик. Вони потребують підписки та оплати, але й мають безкоштовні пробні версії.

Обираючи будь-яку платформу, необхідно ознайомитися з інструкціями, приєднатися до групи користувачів, уважно передивитися навчальні відео. Потім можна самостійно випробувати функції у ролі вчителя, щоб засвоїти необхідні дії. Надалі можна поступово опановувати весь функціонал.

#### ***Підтримка контакту з учнями***

Учителі, які працюють з окремими учнями, або з невеликими групами, підтримують зв'язок за допомогою електронної пошти, Viber, WhatsApp або Slack. Але якщо вчителю потрібно задати домашнє завдання, надіслати документ, запропонувати тест, краще вибрати навчальну платформу. Такими можуть бути Google Classroom, Human Школа, Edmodo та інші.

Попитом користуються добре відомі інструменти комунікації та зворотного зв'язку, які сприяють незалежному учінню. Ось неповний перелік безкоштовних програм.

- Padlet – інтерактивна дошка, на яку можна додавати фото, тексти, документи, аудіо/відео записи;
- Flipgrid – відео-зона, де можна розміщувати відео з завданнями для учнів, які в свою чергу можуть створити свої відео-матеріали;
- Actively Learn – можливість додавати запитання або нотатки до статті, або ділитися посиланнями на вебсайт і читати коментарі учнів;
- Quizlet – створення електронних карток і вікторин для вивчення нової лексики;
- Storybird – можливість створення з учнями цікавих навчальних книг з ілюстраціями, які можна анонімно поширити в інтернеті.

Перше питання яке виникає це, яким способом синхронним чи асинхронним вчителі планують скористатися. Або іншими словами, чи буде вчитель використовувати онлайн викладання, щоб одночасно зібрати клас у віртуальній

аудиторії (синхронно) або буде відправляти учням роботу, та просити їх звітувати про її виконання (асинхронний).

Тож, поради щодо роботи за цими двома способами будуть різними.

**Вибір платформи для спілкування з учнями**

Існує достатня кількість платформ на вибір, кожна з яких має свої переваги та недоліки, і перехід на кожен з них може зайняти певний час. Зважаючи на те, що вчителям, ймовірно, потрібно багато часу на спілкування з учнями у рамках свого навантаження (декілька паралелей та декілька класів на паралелі), то, звісно, що краще орієнтуватися на відносно просте програмне забезпечення.

Учителі можуть, наприклад, скористатися Skype, який надає відео зв'язок, текстовий чат, обмін екраном та запис. Додаткові функції, як-от «зустрітися зараз», дозволять учителям об'єднати всіх учнів у одну групу. Мінусом є те, що не всі користуються Skype, він потребує створення облікового запису, що може призвести до розголосу персональних даних. До того ж, безкоштовна версія Skype дозволяє об'єднати в групу лише до 10 осіб.

Якщо вчителі мають обліковий запис Google, наприклад, користуються Gmail, то вони мають безкоштовний доступ до Google Meet (раніше Google Hangouts). Google Meet дозволяє встановити безпечний голосовий або відео зв'язок зі 100 особами. Google також має вбудовану платформу Google Classroom, якою можна скористатися як для синхронного, так і для асинхронного навчання.

ZOOM платформа, з якою працюють наразі багато шкіл в усьому світі, є безкоштовною для використання протягом 40 хвилин, але для організації навчання великої кількості класів протягом довшого часу школі потрібно буде оплачувати користування цією платформою. Однією з переваг ZOOM є те, що учням не обов'язково створювати обліковий запис і публікувати власні контактні дані. Для приєднання достатньо натиснути на посилання і ввести пароль. ZOOM має функцію «сесійні зали», що дозволяє організувати парну та групову роботу. Додаткові технології, які можуть знадобитися

Зрозуміло, що для організації онлайн навчання окрім інтернет-платформи знадобиться підключення до мережі Інтернет. Розповсюдженою технологією є Wi-Fi, яка, зазвичай забезпечує надійний зв'язок. Проте, у випадку масового підключення її пропускна здатність може бути недостатньою. Тому бажано підключити комп'ютер до кабельної мережі, що надасть стійкіший зв'язок.

Ефективне синхронне онлайн навчання потребує аудіо та відео зв'язку. Мікрофони, динаміки і камери, здебільшого, вбудовані у ноутбуки, смартфони, планшети. Проте, вони не завжди можуть забезпечити якісний звук. Тому рекомендується використовувати гарнітуру.

### ***Планування й організація уроків онлайн***

Плануючи онлайн уроки, варто пам'ятати: «менше означає більше». Кожна активність онлайн, ймовірно, потребуватиме більше часу, ніж у звичайному класі. На початку і протягом кожного заняття можуть виникати невеликі проблеми з підключенням, звуком, камерою, онлайн інструментами. Заплануйте 2-3 хвилини на початку уроку для того, щоб переконатися, що всі підключилися,

чують і бачать. Передбачте певну кількість часу на непередбачувані ситуації, як-от: нестійкий інтернет зв'язок, «зависання» програми тощо.

Оскільки учні звичні до роботи з підручниками, доречно використовувати їх і під час уроків онлайн. Хоча, очевидно, певні активності потребуватимуть значної адаптації. Наприклад, можливо, не доцільно пропонувати учням просто читати підручник або слухати великі тексти під час уроку в ZOOM. Натомість, варто застосувати елементи «перевернутого класу» і попросити учнів прочитати або прослухати текст до уроку, а час на уроці витратити на обговорення та виконання різноманітних завдань.

Опрацювання граматики та лексики можна здійснювати за допомогою підручників, дошки або PowerPoint. Багато вчителів також діляться документами Google або файлами Microsoft OneNote, з якими учні працюють спільно. Маючи посилання, та використовуючи спільний доступ до екрану, учні можуть бачити доробки один одного. Учні також можуть писати у зошитах і демонструвати роботу через камеру. Учителі також можуть використовувати традиційні засоби навчання, як-от картки, показуючи їх на камеру.

### ***Зворотний зв'язок***

Здійснення зворотного зв'язку, зокрема, отримання відповідей, відгуків, коментарів, може виявитися найскладнішим. Деякі платформи мають функції, які можуть стати у пригоді. Функція «Піднести руку» допомагає з'ясувати, хто з учнів готовий відповідати. Учні можуть писати на дошці або анотувати слайд. Відповідати можна і в чаті.

Щоб уникати ситуацій, коли один учень розмовляє упродовж тривалого часу, необхідно, насамперед, узгодити певні правила/протоколи спілкування онлайн.

Функція «Сесійні зали» дозволяє об'єднати учнів у пари або групи та здійснювати моніторинг виконання завдання кожною окремою парою або групою.

### ***Допомога учням у навчанні онлайн***

Розпочинаючи онлайн навчання, не залучайте учнів одразу до виконання складних проєктів. Спочатку переконайтеся, що учні вміють користуватися онлайн інструментами. Сплануйте декілька простих активностей, які мають на меті познайомитися із роботою платформи. Наприклад,

- Дошка оголошень для спілкування. Дайте учням завдання з читання «упорядкувати інструкції» щодо публікацій на дошці оголошень, а потім попросіть їх розмістити свої відповіді на дошці.
- «Сесійні зали». Попросіть учнів зайти у свою групу і разом із партнерами відповісти на короткий опитувальник «Знайомство» або «Зустріч після довгої перерви».
- Електронна пошта для спілкування. Почніть із короткого представлення або обговорення того, чим ви займалися від моменту останньої зустрічі дотепер. Переконайтеся, що учні знають про функцію «Відповісти всім».

- Функція «Піднести руку». Проведіть швидку розминку «Піднесіть руку, якщо ....» Наприклад, «Піднесіть руку, якщо вам подобається кава», «Піднесіть руку, якщо ви встали до 7 ранку».

Ці завдання мають чіткі мовні цілі, тому учні все ще вмотивовані виконувати їх. Однак, їх справжній намір – це допомогти учням призвичаїтися до роботи на онлайн платформі. Якщо з самого початку не переконатися в тому, що учні опанували онлайн інструменти, це може зашкодити подальшому навчанню, відволікаючи учнів на технічні питання.

**Розвиток упевненості під час роботи в інтернеті**

Однією з особливостей онлайн навчання є те, що багато хто почуває себе впевненіше, висловлюючись онлайн. Ті, хто, зазвичай, соромиться виступати навіть перед невеликою групою очно, може викласти повідомлення у соцмережі для всього світу. Але це можна легко зруйнувати, якщо не бути обережним із зворотним зв'язком. Адже без взаємодії віч-на-віч, без заохочуючого виразу обличчя, зауваги можуть сприйматися як різка критика. Тож, будьте гуманними:

- поєднуйте загальну та особисту похвалу; навіть коротке миттєве повідомлення, на кшталт «Молодці! Справилися із ...» може сприяти підвищенню впевненості;
- уникайте негайних виправлень публічно, це можна зробити у приватних повідомленнях;
- заохочуйте взаємодію на дошці оголошень, ставлячи завдання, які потребують публікацій на дошці та відгуків на них;
- узгодьте з учнями етикет щодо спілкування і співпраці онлайн, особливо щодо взаємовиправлення та взаємооцінювання.

**Чіткі інструкції**

Необхідність надання чітких інструкцій може здаватися очевидною, але оскільки здійснювати моніторинг роботи учнів під час онлайн уроків набагато складніше, чіткі інструкції стають ще важливішими. Інструкуйте учнів не поспішаючи; переконайтесь, що всі зрозуміли завдання. Обговоріть з учнями намір активності; за можливості продемонструйте, що треба зробити/наведіть приклад; надавайте інструкції покроково, за можливості з візуальною підтримкою; обов'язково перевірте, як учні зрозуміли інструкції. Все це дозволить уникнути втрати мотивації, яка може виникати від того, що учні відчують, що вони витратили час, роблячи щось не так.

**Асинхронне навчання**

Однією із найпопулярніших нині платформ для дистанційного навчання є Google Classroom/Google Клас. Google Клас уможливорює вчителям швидко створювати, урізноманітнювати й упорядковувати завдання; встановлювати зворотний зв'язок; легко спілкуватися з усім класом та з кожним учнем/ученицею окремо. Всі виконані завдання учнів автоматично зберігаються на Google Диску, що дозволяє за потреби неодноразово переглядати їх.

У Google Класі можна працювати з Google Документами, Google Диском, Gmail, YouTube, завантажувати аудіо та відео матеріали. Вчителі можуть робити

оголошення, ставити запитання, коментувати роботу учнів у реальному часі, а також відслідковувати виконання завдань, перевіряти та оцінювати роботу. Учні дізнаються, яку роботу їм потрібно виконати, на сторінці завдань. Для учнів Google Клас веде облік виконаних та не виконаних завдань, а також оцінок та коментарів.

Нині побутує достатня кількість сервісів обміну повідомленнями: як-от: WhatsApp, Viber, Messenger тощо. Будь-який з них можна ефективно використати і для дистанційного навчання мови.

Пропонуємо кілька адаптованих порад від Oxford University Press щодо використання сервісу WhatsApp, зокрема функцій **текст, фото, відео, аудіо та смайлики**.

- **Заповнення пропусків**

Учень/учениця переглядає підручник і вибирає речення. Записує речення у WhatsApp повідомленні, але пропускає одне слово, поставивши знак підкреслення ( ) на його місці. Потім надсилає повідомлення однокласнику/однокласниці. Адресанту потрібно надіслати у відповідь пропущене слово.

- **Речення з помилками**

Учень/учениця переглядає підручник і вибирає речення. Записує речення у WhatsApp повідомленні, але робить граматичну, орфографічну або лексичну помилку. Потім надсилає повідомлення однокласнику/однокласниці для перевірки. Адресанту потрібно надіслати у відповідь виправлене речення.

- **Викресли зайве**

Учень/учениця записує у WhatsApp повідомленні чотири слова, одне з яких відрізняється від інших трьох. Потім надсилає повідомлення однокласнику/однокласниці. Адресанту потрібно надіслати у відповідь зайве слово і пояснити свій вибір.

- **Дистанційне інтерв'ю**

Учень/учениця робить аудіо запис запитань, які хоче поставити однокласникам. Потім надсилає запис однокласникам по черзі. Адресанти роблять аудіо запис відповідей на запитання.

- **Аудіо шоденник**

Учні/учениці роблять аудіо записи розповідей про те, що вони роблять протягом дня. Прослухавши записи один одного, вони можуть порівняти до якої міри їхні заняття схожі чи не схожі.

- **30-ти секундна відео презентація**

Учні/учениці готують і записують 30-секундну відео презентацію на обрану тему і надсилають однокласникам.

- **Путівник**

Учні/учениці записують коротке відео про місце, яке вони добре знають. Це може бути їхній будинок, мікрорайон, школа тощо. Разом із відео записуються комертарі.

- **Опиши процес**

Учні/учениці вибирають добре знайомий процес, наприклад, приготування бутерброда. Фотографують кожний етап і описують його.

- Роби те, що я кажу

Учень/учениця записує та надсилає однокласникам аудіо інструкції до дій, які потрібно виконати. Однокласникам потрібно продемонструвати розуміння інструкцій, записавши селфі відео дій, описаних в інструкціях.

- Історія у смайликах

Учні/учениці вибирають чотири смайлики і надсилають їх однокласникам. Адресантам потрібно написати дуже коротку розповідь, яка містить усі чотири слова/поняття, які відповідають цим смайликам.

Онлайн навчання у багатьох аспектах відмінне від традиційного, але у підсумку, дуже багато з того, що вчителі роблять на уроці в класі, можна перевести в режим онлайн. Все залежить від розуміння функціоналу платформи і підходів до навчання, які ці інструменти забезпечать.

### ***Особливості організації навчальної діяльності учнів***

<b>Навчальна діяльність</b>	<b>Особливості, ефективність, рівень мотивації учнів</b>
Подача матеріалу та завдань через месенджери, електронну пошту, соціальні мережі або шкільні сайти	<ul style="list-style-type: none"> <li>• використовується переважно для повторення вже вивченого матеріалу</li> <li>• недостатньо ефективно без встановлення надійного зворотного зв'язку і мотивації учня</li> </ul>

Розміщення записаних відео уроків на ТВ або YouTube каналах	<ul style="list-style-type: none"> <li>• учні є пасивними учасниками перегляду, тому така форма роботи є недостатньо ефективною та мотивуючою</li> <li>• може стати корисним у поєднанні з іншими видами навчальної діяльності</li> </ul>
Самостійне опрацювання учнями матеріалу друкованих/ електронних підручників або інших джерел та спілкування з учителями під час відео конференцій	<ul style="list-style-type: none"> <li>• доволі ефективна форма роботи</li> <li>• є елементом «перевернутого» навчання</li> </ul>
Самостійне опрацювання учнями матеріалів підручника та електронних ресурсів, виконання завдань та отримання відгуків від учителів	<ul style="list-style-type: none"> <li>• ефективна форма роботи за умови залучення низки онлайн інструментів</li> </ul>
Самостійне опрацювання учнями навчальних матеріалів на спеціалізованій платформі з	<ul style="list-style-type: none"> <li>• досить ефективна форма роботи</li> </ul>

<p>можливістю виконання інтерактивних завдань і здійснення зворотного зв'язку</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• надає можливість створити індивідуальний навчальний кабінет учня</li> <li>• дозволяє працювати в узгодженому з вчителями режимі</li> <li>• має технічну підтримку платформи</li> <li>• мотивує учнів і сприяє взаємодії учитель-учень</li> </ul>
---	---

### *Оцінювання навчальних досягнень учнів*

Здійснення контролю забезпечує своєчасне корегування навчального процесу з метою приведення його до рівня, заданого програмою й стандартом, що окреслюють очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Зміст навчання іноземної мови охоплює такі види мовленнєвої діяльності: рецептивні, продуктивні та інтеракційні. Для участі в них необхідні такі уміння: сприймання на слух; зорове сприймання; усне та писемне продукування; усна, писемна та онлайн взаємодія. Для виявлення рівня володіння кожним умінням розроблені відповідні критерії.

Мовленнєві уміння є основою для реалізації системи контролю над ходом і якістю засвоєння учнями змісту навчання іноземної мови.

Учні з самого початку навчання повинні знати, яких результатів їм потрібно досягти, і що від них очікують. У цьому полягає й певний стимул до підвищення якості власних знань і умінь.

Основними видами оцінювання з іноземної мови є поточне (не поурочне), тематичне, семестрове, річне оцінювання та підсумкова державна атестація.

Основною ланкою в системі контролю у закладах загальної середньої освіти є поточний контроль, що проводиться систематично з метою встановлення правильності розуміння навчального матеріалу й рівнів його опанування та здійснення корегування щодо застосовуваних технологій навчання.

Основна функція поточного контролю – навчальна. Запитання, завдання, тести спрямовані на закріплення вивченого матеріалу й повторення пройденого, тому індивідуальні форми доцільно поєднувати із фронтальною роботою групи.

Тематичне оцінювання проводиться на основі поточного оцінювання. Окремого оцінювання для виставлення тематичних оцінок не передбачено. Під час виставлення тематичного балу результати перевірки робочих зошитів не враховуються.

Важливою ланкою в системі контролю є семестровий контроль, що проводиться періодично з метою перевірки рівня засвоєння навчального матеріалу в обсязі навчальних тем, розділів семестру й підтвердження результатів поточних балів, отриманих учнями раніше. Семестровий контроль проводиться двічі на рік.

Завдання для проведення семестрового контролю складаються на основі програми, охоплюють найбільш актуальні розділи й теми вивченого матеріалу,

розробляються вчителем з урахуванням рівня навченості, що дозволяє реалізувати диференційований підхід до навчання.

Семестровий контроль проводиться за всіма мовленнєвими вміннями. У журналі робиться, наприклад, такий запис:

5.12. Контроль аудіювання	18.12. Контроль говоріння	22.12. Контроль читання	25.12. Контроль письма
------------------------------	------------------------------	----------------------------	---------------------------

Звертаємо увагу, що «Контроль» не є контрольною роботою і може бути комплексним та проводитись у формі тестування.

Оцінка за семестр ставиться на основі поточного оцінювання (тематичного) та оцінок контролю з мовленнєвих умінь.

### ***Особливості дистанційного оцінювання навчальної діяльності учнів***

- використання опитувальників та їх адаптація;
- підготовка розгорнутих запитань на перевірку засвоєння матеріалу;
- забезпечення послідовності у чергуванні викладання матеріалу та інтерактивного опитування;
- додаткова увага до аспекту самооцінювання учнями власної навчальної діяльності;
- достатній час на відповіді учнів;
- анонімне опитування учнів (за потреби);
- використання оцінювання як інструменту кращого розуміння процесу учіння;
- заохочення конструктивної критики (що працює, що не працює) з боку учнів.

### ***Ведення шкільної документації***

У початковій школі (1-4 класи) зошити перевіряються після кожного уроку у всіх учнів.

У 5-9 класах зошити перевіряються один раз на тиждень.

У 10-11 класах у зошитах перевіряються найбільш значимі роботи але з таким розрахунком щоб один раз на місяць перевірилися роботи всіх учнів.

До виправлення помилок у письмових роботах вчителі можуть підходити диференційовано, враховуючи вікові особливості учнів та рівень сформованості відповідного вміння у конкретного учня/учениці: виправляти помилки власноруч; підкреслювати слово/вираз тощо з помилкою; підкреслювати саму помилку з метою самостійного виправлення її учнем/ученицею; позначати рядок, в якому є помилка, на полях з метою самостійного пошуку та виправлення помилки учнями.

Відповідно до загальних вимог до ведення класного журналу «Записи в журналі ведуться державною мовою. З іноземних мов частково допускається запис змісту уроку та завдання додому мовою вивчення предмета. Зошити підписуються виучуваною мовою.